

Türkiye'de ve Dünya'da
Doğu Türkistan'ın sesi ve nefesi olan.
Derginiz GÖKBAYRAK'ın
yayın hayatını sürdürebilmesi;
sizlerin REKLAM ve YARDIMLARI ile
mümkün olacaktır.

GÖKBAYRAK DERGİSİ
sizlerin katkı ve ilgisi ile
mazlumların yanında olmaya
devam edecektir..!

YALNIZ DEĞİLSİN!

Yıl : 18
Sayı : 99
Ocak - Şubat 2011

SAHİBİ
 DOĞU TÜRKİSTAN
 KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ
 GENEL MERKEZ ADINA
 Seyit TÜMTÜRK

GENEL YAYIN MÜDÜRÜ
 Oktay BOZKURT

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
 Ebubekir TÜRKSOY

EDİTÖR
 M. Dursun SÜYDÜNLÜ
 editor@gokbayrak.com

HABER MÜDÜRÜ
 Abdulhakim SELÇUK

YAYIN KURULU
 Prof. Dr. Alimcan İNAYET
 Prof. Dr. Metin KARAÖRS
 Prof. Dr. Remzi KILIÇ
 Prof. Dr. Uygur TAZEBEY
 Prof. Dr. Zekeriya KİTAPÇI
 Yard. Doç. Erkin EMET

REKLAM ve ABONE
 Oktay BOZKURT
 oktaybozkurt@gokbayrak.com
 Gsm: 0535 461 38 93

2010 YILI ABONE BEDELİ
 Yurt İçi Abone : 30 TL | Resmi Taahhütlü Abone : 60 TL
Avrupa : 25 Euro | Diğer ülkeler : 35\$

YURT İÇİ POSTA ÇEKİ
 Oktay BOZKURT : 692046

BANKA HAVALEŞİ (EFT)
 Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği
 İş Bankası Kayseri Şubesi
 TL TR 43 0006 4000 001 5300 1944272
 EUR TR 22 0006 4000 002 5300 0172164
 USD TR 28 0006 4000 002 5300 4059137
 CHF TR 97 0006 4000 002 5300 4059156

İDARE YERİ & YAZIŞMA ADRESİ
 Hoca Ahmet Yesevi Mh. Türkistan Evleri 44. Sk. 28/A
 38090 Kocasinan / KAYSERİ - TÜRKİYE
Tel: (0352) 339 39 65 | Fax: (0352) 337 35 04
 Web: www.gokbayrak.com
 E-mail: gokbayrak@gokbayrak.com
ISSN 1303 - 5282

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazana aittir. Gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlansın iade edilmez. İsim zikredilerek ıktibas edilebilir.

TEMSİLCİLİKLERİMİZ	ADI SOYADI	TELEFON	FAX	CEP TEL
GENEL MERKEZ	OKTAY BOZKURT	0.352 339 39 65	0.352 337 35 04	0.535 461 38 93
ANKARA ŞUBE	HAYRULLAH EFENDİGİL	0.312 473 00 83	0.312 473 00 83	0.535 735 05 40

YURT DIŞI TEMSİLCİLİKLERİMİZ

ALMANYA	DOLGUN ISA	0049 179 651 98 60
ALMANYA	DİLŞAD HAZNEÇİ	0049 172 999 23 32
AVUSTURALYA	HÜSEYİN HASAN	00411 492 01 19
AMERİKA	NURY TURKEL	00202 255 68 48
AMERİKA	GULAMETİN PAHTA	00516 542 46 69
İNGİLTERE	ENVER TOHTI	0044 078 631 160 77
MAKEDONYA	OĞULLAR DERNEĞİ	0038971 49 49 49
HOLLANDA	SADIKJAY SELEY	006 458 58 110
İSVİÇRE	KARAHAN ENDİLLİ	0041 48 49 54 707
KANADA	RUKİYE TURDİSH	001 647 210 66 56
KANADA	KAMİL TURSUN	001 780 665 20 34
KANADA	TUYGHUN ABDULVELİ	00416 878 58 60
KAZAKİSTAN	KHAHRİMAN GOJAMBERDİ	0073272 - 280670
KIRGIZİSTAN	ROZİMEHMET ABDULBAKİEV	00996-312-240616
S.ARABİSTAN	SİRAJİDDİN AZİZİ	00966 54511612
JAPONYA	İLHAM MAHMUT	08145 827 28 44

YURT İÇİ TEMSİLCİLİKLERİMİZ

AYDIN	ÖZGÜR SEÇKİN	0537 935 42 14
AFYON	ERHAN SOLMAZ	0505 579 06 58
ANTALYA	ERDOĞAN KIRMIZIOĞLU	0505 866 06 06
BURSA	CANER KARA	0539 837 14 28
BURSA	OĞUZ EMRE BAYRAK	0506 564 13 27
ÇANAKKALE	İLYAS ÇOLAK	0543 274 22 04
DENİZLİ	SELAMİ ÇAĞDAŞ	0554 840 13 03
ESKİŞEHİR	UMMUHAN AKA	0543 849 97 68
ESKİŞEHİR	CANAN TÖREN	0545 432 53 65
MARMARİS/MUĞLA	AHMET YILMAZ	0543 594 51 11
FETHİYE/MUĞLA	ALİ DEMİRTAŞ	0533 623 32 42
GAZİANTEP	MEHMET YILDIZGİL	0546 946 32 73
GAZİANTEP	ALPER KAYA	0507 771 42 48
HATAY	M.ÖNER ÇETİNKAYA	0532 205 02 11
HATAY	YAĞIZ KIZILKAYA	0506 523 16 56
İSTANBUL	GÜRHAN ATAN	0555 253 41 52
İSTANBUL	MUHAMMET EBZAL	0533 961 73 16
İSTANBUL	HÜLYA YILDIRIM	0537 593 82 86
İZMİR	ALİ ÇAĞIN	0536 410 87 48
KARAMAN	AHMET SEYFİ ESER	0542 436 77 30
K.MARAŞ	OSMAN TOPAL	0542 675 64 10
K.MARAŞ	ALPARSLAN KENGER	0542 323 86 42
KIRŞEHİR	HAKAN KARAKAYA	0544 614 78 14
KARS	ÜMİT ÖZTÜRK	0506 625 67 00
KONYA	MEHMET UĞURLU	0536 629 87 82
NİĞDE	REMZİ KILIÇ	0536 467 09 19
NİĞDE	BAHADİR ÇELİKBAŞ	0542 594 48 94
SAMSUN	ADEM BAHADIR	0544 246 55 55
ŞANLIURFA	İMAM HÜSEYİN SAVAŞ	0505 463 63 63
TRABZON	HASAN UZUN	0532 351 72 61
TRABZON	YUSUF ZİYA SOYTÜRK	0532 472 24 20
TRABZON	ÜMİT ÖZTÜRK	0506 625 67 00
VAN	MUSTAFA ARIK	0545 487 47 37
ZONGULDAK	MEHMET DURMAZ	0535 580 84 06

■ Çin İzlenimleri Doğu Türkistan ve Uygurlar

Birol AKGÜN

4

■ Ortadoğu'daki Devrimleri Çin Üzerinden Okumak

Kılıç KANAT

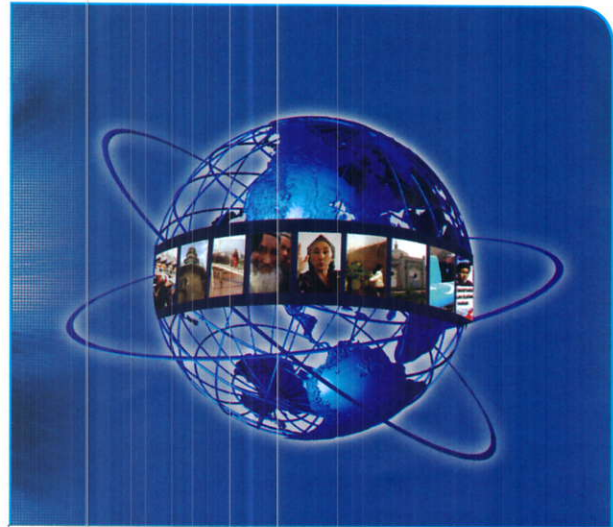
10

■ Çin'in Orta Asya Güvenlik İşbirliği Politikası Barış Misyonu 2010 Tatbikatı

Erkin EKREM

12

■ Doğu Türkistan'dan Haberler

Gökbayrak

19

■ Faaliyetlerimiz

Gökbayrak

22

■ Şarkı Türkistan Tarihi

M.Emin Buğra

31

Çin İzlenimleri-(I): Ejderin Ayak Sesleri

Birol AKGÜN / Selçuk Üniv. İktisadi Ve İdari Bil. Fak. Uluslararası İlişkiler Bölümü

Küresel sistemde güç dengeleri hızla değişiyor. Soğuk savaş sonrasında doruk noktasına ulaşan ABD'nin hegemonik gücü, 11 Eylül olayları sonrasında Washington'daki neocon'ların izlediği yanlış politikalar nedeniyle giderek zayıflamaya başladı. 2008'de patlak veren küresel mali kriz ise ABD eksenli batı hegemonyasını temelden sarstı. Buna karşın son on yıldaki gelişmeler, Çin gibi yavaş fakat emin adımlarla bir dünya devi olmaya doğru ilerleyen yeni güç merkezlerine (challenging powers) beklemedikleri bir anda ummadıkları kadar fırsatlar sundu. Aslında soğuk savaş sonrasında kurulması gereken çok kutuplu dünya düzeni şimdi gecikmeli bir şekilde inşa ediliyor. Daha doğrusu, herkes yeni dönemdeki güç dengelerinin nasıl oluşacağından tam emin olamadığı için küresel sistemde ciddi bir kararsızlık gözleniyor. Şu söylenebilir: içinden geçmekte olduğumuz kriz ortamı yalnızca ekonomik bir kriz değil. Mevcut küresel sistemin üzerine kurulduğu siyasal ve ahlaki değerler, normlar ve uluslararası kurumlar derin bir meşruluk krizi yaşıyor. Bu nedenle uluslararası toplum, akademisyenler ve entelektüeller bir yandan ABD'nin izlediği politikaların mantığını hiç olmadığı kadar yüksek sesle sorgularken, diğer yandan Fareed Zakaria'nın ifadesiyle "Amerika sonrası dünyanın" hangi siyasal değerler, kurumlar ve küresel ittifaklar üzerine inşa edileceği konusunu tartışıyor. Yeni bir uluslararası ilişkiler düzeni kurulurken objektif güç parametreleri kadar, siyasal iradenin de (intention) de önemli olduğunu fark eden Türkiye ve Çin gibi dünyanın farklı coğrafyalarındaki yükselen güçler bir anda birbirlerinin önemini fark etmeye başlıyor. Özellikle Çin gibi Asya'nın 3 bin yıldır hegemon gücü olan bir devlet, pek çok farklı nedenden yola çıkarak bugünlerde Türkiye ile ilişkileri geliştirmek için ciddi bir çaba sarf ediyor. Çin, bir yandan 5 Temmuz 2009'da Doğu Türkistan diye bilinen Sincan Uygur Özerk Bölgesinde meydana gelen ayaklanmalar sırasında Başbakan Erdoğan'ın açık eleştirileriyle gerilen siyasal ilişkileri düzelt-

mek istiyor; diğer yandan ise uluslararası sistemde yıldızı parlayan Türkiye ile çok kutuplu dünya düzeninin kurulmasında işbirliği yapmaya çalışıyor. Zira Afrika'da ağırlıklı enerji yatırımlarına girişen Çin'in diplomatları ve iş adamları gittikleri her yerde Türk yatırımcıları, okulları ve yardım kuruluşları ile karşılaşılıyorlar. Öte yandan Çin'in enerji tedariki açısından önemli olan Ortadoğu ve diğer İslam ülkelerinde Türkiye'nin artan siyasi etkisi de Çin açısından dikkatle izleniyor. Pekin, Ankara'yı karşısına almaktansa yanına çekmeyi kendi küresel stratejik hedefleri açısından çok daha doğru bir tercih olarak görüyor.

Ankara-Pekin yakınlaşması mı?

Aynı yakınlaşma iradesinin Ankara'da olduğu gözleniyor. Çok boyutlu dış politika çerçevesinde Türkiye Çin'i küresel bir rakip olarak değil, işbirliği yapılacak önemli bir partner olarak görüyor. Şangay İşbirliği Örgütü ve BRIC ülkeleri gibi oluşumlarla yakınlaşma çabasındaki Türkiye için Çin'in desteği son derece kritik bir değere sahip. Ancak geçen yıl Haziran ayında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Çin ziyareti ile başlaması planlanan iki ülke arasındaki siyasal yakınlaşma, ziyaretten bir hafta sonra Urumçi sokaklarına dökülen Uygur göstericilerinin Çin polisi tarafından kanlı bir şekilde bastırılması ile kesintiye uğradı. Buna karşın Türkiye ve Çin BM ve G-20 gibi uluslararası platformlarda görüşmeye devam ettiler. Bu yıl haziran ayında ise Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay'ın Şangay 2010 fuarına katılması ve bu çerçevede Pekin'i ziyaret etmesi ile ilişkiler yeniden ivme kazanmaya başladı. Nitekim Günay'ın ziyareti sırasında 2012 yılında Türkiye'de Çin yılı, 2013'te de Çin'de Türkiye yılı düzenlenmesine yönelik bir protokol imzalandı. Dahası bir zamanların kızıl Çin'ine ait savaş uçakları artık Konya'da savaş oyunlarına katılıyor. Gelecek hafta içinde Ankara'ya gelecek olan Çin başbakanı-

nın resmi ziyareti, bu çerçevede ikili ilişkilerin çerçevesinin geliştirilmesi açısından çok daha kritik bir önem arz ediyor. Çin hükümeti ilişkilerin yalnızca ekonomik ve siyasi alanda gelişmesinin yeterli olmadığını da fark ediyor. Bu nedenle Başbakanlarının Türkiye ziyareti öncesinde Ankara, İstanbul ve Kayseri gibi illerde “Çin’i tanıyalım” adıyla bir dizi kültürel program düzenliyor. Bunların içinde sergiler, dans gösterileri, Çin yemekleri günü gibi etkinlikler kadar Türkiye’deki think-tank ve medya kuruluşlarıyla toplantılar düzenlemek de var. Toplumlar arası ilişkilerin gelişmesini hızlandırmak ve özellikle iki ülke akademisyenlerinin dünya ve bölgesel olaylar hakkında görüşerek daha sağlıklı bilgi edinmelerini sağlamak üzere Ankara’daki Çin Büyükelçiliği, içinde bizlerin de bulunduğu bir akademisyen grubunu 21-27 Eylül tarihleri arasında Çin’e davet etti. Pekin, Urumçi ve Şangay şehirlerini kapsayan seyahatimiz sırasında pek çok akademisyen, resmi devlet görevlisi ve bölge yöneticileri ile görüşme ve tartışma fırsatımız oldu. Seyahat notlarımı, gezi gözlemlerimi ve izlenimlerimi “Çin izlenimleri” başlığı altında bir yazı dizisi haline getirip, tespitlerimi bu sütunda yayınlayacağım. Amacımız birkaç asırlık uykusundan uyanıp homurdanarak yeniden harekete geçen uzak doğunun ekonomik ve siyasi anlamdaki gerçek ejderhası hakkında Türk kamuoyunun Çin hakkında daha dengeli bilgi sahibi olmasına yardımcı olmak.

Çin’i tanıyalım

Çin 3 bin yıllık bir devlet geleneğine sahip köklü bir uygarlık. Bugün 9 milyon metrekarelik bir alana ve 1,3 milyarlık bir nüfusa sahip. Konfüçyüsçü geleneğin insanlara yüklediği eğitim ve liyakati teşvik eden ahlak öğretisine ve otoriteye saygıyı öğütleyen derin bir kültürel ve siyasi geleneğe sahip. 1843-44 yıllarındaki Afyon savaşının ardından Batıların açık pazarı haline gelen Çin, ikinci dünya savaşında Japonlar tarafından işgal ediliyor. 1949 sonrasında ise Mao Zedong önderliğindeki komünist güçler tarafından bugünkü Çin yönetimi kuruluyor. Ancak Mao komü-

nizmi ülkede siyasi birliği kurmada ve otoriteyi sağlamada başarılı olsa da, Mao’nun kültür devrimi ekonomik anlamda başarılı olmuyor. Mao sonrasında 1978’de iktidara gelen (1997’de ölüyor) reformist lider Deng Xiaoping, Çin’in bugün uygulamakta olduğu dış açık ekonomik büyüme modelinin fikir babası olarak biliniyor. Sosyalist piyasa ekonomisi olarak bilinen Çin’in mevcut politikası, kısaca Komünist partinin siyasi tekelinin devamını ve ekonomide kontrollü bir kapitalizmi içeriyor. Çin’de konuştuğumuz herkesin kullandığı ortak dil de Mao’dan ziyade Xiaoping’in söylemini yansıtıyor. Mao Zedong’a ülkenin kurucu lideri olarak büyük bir saygı duyulsa da, halefi Xiaoping’in fikirlerinin halk için çok daha çekici olduğunu ve Çin siyasi elitleri için ilham kaynağı olarak görüldüğünü söylemek gerekir. Deng Xiaoping’e duyulan ilginin arkasında ise onun fikirlerinin ülkeyi zenginleştirme ve güçlendirme anlamında son derece başarılı ve fonksiyonel bulunması yatıyor. Çin son 30 yıldır ortalama yüzde 10 büyüyor. Deng’in temel felsefesi hala Çin iç ve dış politikasına yön veriyor. Onun otuz yıl önce Çinlilere çizdiği “barış içinde gelişme” stratejisi bugün hem devlet aklının özünü oluşturuyor hem de entelektüellerin yol haritasını. Onun için de 1989’daki Tiananmen’de üniversite öğrencilerinin başlattığı demokrasi hareketi hem acımasızca bastırılmış hem de geniş kitlelerde yaygın kabul görmemiş. Çin sosyal bilimler akademisinden bir profesör, bizim için diyor en önemli hak fakirlikten kurtulma ve gelişme-kalkınma hakkıdır. Tam da bu nedenle ülke içinde ve yakın çevresindeki her türlü istikrarsızlığa karşı Çin’in tepkisi çok sert oluyor. Ülke içindeki sosyal istikrarın ve Asya’da bölgesel barışın korunmasını ekonomik gelişmelerinin sürmesi için çok önemsiyorlar. Şanghay’daki bir profesör, “dünyanın bu parçasında batı mantığının işlemeyeceğini” söyleyerek üstü örtülü olarak Batının insan hakları, çoğulculuk ve demokrasi söylemini eleştiriyor. Özetle, Çin’in bugünkü devlet aklını ve siyasi kültürünü özetleyen iki anahtar kavram var: Bunlar harmony and development; yani uyum ve gelişme. Pekin’in iç ve dış siyasetinin

özü bu iki kelimedede gizli. Nitekim Çin'in ürettiği ve saatte 460 km hız yapan trene harmony adı verilmesi de, Şangay'da yükselen gökdenlenler ve Pekin'deki mimarlık ve teknoloji harikası Olimpiyat stadyumu da bir tesadüf değil. Antik Çin felsefesinin modern bilimle harmanlanmasının ürettiği bir sonuç. Çin için temel sorun şu: 2020'li yıllarda GDP olarak ABD'yi yakalaması beklenen Çin başta Asya bölgesindeki yakın komşuları olmak üzere dünyanın geri kalanını kendi küresel liderliği için nasıl ikna edecek?

Çin İzlenimleri-(II): Doğu Türkistan ve Uygurlar

Bugünkü Çin'in Kuzey Batı sınır bölgesini oluşturan Doğu Türkistan, ya da Çin'deki resmi adıyla "Sincan Uygur Özerk Bölgesi" Türklük ve İslam jeopolitiğinin en doğu ucunu oluşturuyor. Sincan (Xinjiang) Çince "yeni toprak" anlamına geliyor. Zira tarihsel olarak Talas savaşı (751) 1759'a kadar yaklaşık bin yıl Uygur Türkleri farklı devletler altında bağımsız olarak yaşamışlar. Doğu Türkistan tam olarak ancak 19. yüzyılda Çin'in bir parçası haline geldiği için, bugün bile geleneksel Çin coğrafyasının dışında kabul ediliyor. Nitekim en son 1944-49 arasında dahi bu bölgede kısa süreli de olsa bağımsız bir Türk devleti kurulmuş; ancak Mao'nun iş başına gelmesiyle ortadan kaldırılmış.

Sincan Özerk Bölgesi coğrafi olarak 1,6 milyon metrekarelik bir alana sahip ve resmi rakamlara göre bu bölgede yaşayan 22 milyon nüfusun yaklaşık yarısı etnik olarak Uygur kökenli Müslüman Türklerden oluşuyor. Bölgede ayrıca Kazak (1,5 milyon) Özbek, Tacik, Hui gibi on farklı etnik gruptan Müslüman halk da yaşıyor. Eskiden bölgede sayıları çok az olan Han Çinlilerinin (Çinin gerçek sahibi olan etnik Çinli çoğunluk) nüfusu da giderek artıyor. Yönetim kademesi tamamen Çinlilerin elinde. Özellikle Uygurların devlet işlerine girmesi oldukça zor. Çok iyi Çince bilenler ve iyi okullarda okuyanlar ancak devlet kademesinde iş bulabiliyorlar. Ayrıca Han kökenli Çinliler

rin bölgeye yönelik göçü özendirilirken; buna karşın Uygurların Çin'in başka şehirlerinde iş bulmak üzere bölge dışına göçleri de teşvik ediliyor, hatta zorlanıyorlar. Kısaca konuştuğumuz Uygurlar Pekin yönetiminin bölgede ince bir nüfus siyaseti izlediğini belirtiyorlar.

Peki bölge Çin için neden önemli? Önce Coğrafi olarak Doğu Türkistan Çin'in Orta Asya'ya; hatta Batıya açılan kapısı. Bölge Moğolistan, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan dahil sekiz ülke ile komşu. Dahası bölge belki de Çin'in en önemli yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip. Resmi raporlara göre, bölge Çin'de bulunan toplam 168 maden çeşidinden 138'ine sahip. Bölgedeki petrol rezervleri Çin'in toplam rezervlerinin 1/3'ünü; doğal gaz ve taşkömüründe ise yüzde 40'ını oluşturuyor. Ayrıca Altay dağlarında altın madenleri çıkarılırken bölge Uranyum gibi stratejik madenler bakımından da oldukça zengin. Tarımsal ürünler bakımından da oldukça zengin olan bölge, 1,3 milyarlık nüfusunu doyurmak için uğraşan Çin için önemli bir tarımsal gıda üretim merkezi konumunda. Bölge başta buğday, pamuk ve üzüm olmak üzere ılıman iklim kuşağında üretilen her türlü sebze ve meyve üretimine oldukça elverişli. Geniş meralarda ise et ve süt üretimi için hayvancılık yapılıyor. Öte yandan Rusya ve diğer Orta Asya ülkelerinden Çin'e uzanan petrol ve doğal gaz gibi enerji nakil hatları da buradan geçiyor. Tam da bu nedenlerle Çin bölgedeki Müslüman Türk nüfusun en küçük protesto eylemlerini dahi sert bir şekilde bastırıyor. Daha önce pan-Türkizmi en büyük tehdit olarak gören Çin yönetimi, 11 Eylül olaylarından sonra halkın kültürel taleplerini İslamcılık ve El-Kaidecilik ile özdeşleştirerek batılı ülkelerin desteğini de almaya çalışıyor. Deyim yerindeyse bölgenin sahip olduğu doğal kaynaklar nedeniyle ekonomik gelişmesini sürdürebilmek açısından Çin Doğu Türkistan'a "göbekten" bağlı. Ama aynı zamanda bölge Çin'in "uyumlu toplum" (harmonious society) söylemini yalanladığı ve en kritik anlarda ayaklanmalar baş gösterdiği için Çin'in yumuşak karnını da oluşturuyor.

Uygur Türklerinin Durumu

Gözlemlerimize dayanarak şunu söyleyebilirim ki, komünizm öncesi ve sonrasındaki farklı Çin yönetimlerinin tüm asimilasyon politikalarına rağmen, Uygur Türkleri ve diğer Müslüman gruplar kendi İslami kimliklerini halen koruyorlar. Özellikle Kaşgar şehrinin nüfusunun yüzde 95'inin müslüman Uygurlardan oluştuğu ve burada çok daha geleneksel bir Türk-İslam kültürü canlı bir şekilde yaşanıyor. Ne de olsa Türkçenin ilk sözlüğü olan Divanı Lügatit Türk Kaşgarlı Mahmud (yerel halk Mahmud-ı Kaşgari diyor) tarafından burada yazılmış. Bölgede yaşayan Tacikler dışındaki tüm İslami gruplar Hanefi Mezhebine göre ibadet ediyorlar. Urumçi'de lise sonrasında beş yıllık bir eğitim veren ve camilerin imam ihtiyacını karşılamayı amaçlayan Çin'in tek Yüksek İslam Enstitüsü var. Bizim heyeti de oraya götürdüler. Görkemli bir binası, camisi ve yurtları var. Her yıl imtihanla 40 kişi alıyorlarmış. Yatılı eğitim yapılıyor. Eğitim dili Uygurca. Arapça, tefsir, hadis, fıkıh ve İslam tarihinin yanında, derslerin yüzde 30'u da kültür ağırlıklı veriliyormuş. 1987'de açılan Enstitüden şimdiye kadar 600 civarında öğrenci mezun olmuş. Enstitüde ayrıca orta büyüklükte bir İslami eserler kütüphanesi de var. Ders veren hocaların önemli bir kısmı Mısır'da El Ezher'de eğitim görmüşler. Uygurca yazılmış tefsirler, Buhari ve Muslim gibi temel hadis kitaplarının tercümeleri ile Gazali'nin İhyası da var. Ateizmi savunan komünizmin kontrolü altında böyle bir kurumun açılmasının iki nedeni olsa gerek: Birincisi, otoriter her rejim gibi Çin de Uygur halkının devlete yönelik bağlılığını-sadakatini kazanmak için Müslüman halkın dini ihtiyaçlarını karşılıyor görüntüsü vermek istiyor. İkincisi ise camileri kapatamadığına ve halkın dini inançlarını yok edemediğine göre, dini liderlerin yurtdışında eğitilmesinden kendi kontrolü altında ve resmi bir program dahilinde imam yetiştirilmesini sağlamak. Çin din kontrollü din eğitimini bir anlamda radikalizmle mücadele etmenin bir yolu olarak görüyor.

Bugünkü Uygurların kültürel kimliklerini yaşatan iki unsurdan biri dil, diğeri ise din. Yakın döneme kadar okullardaki zorunlu eğitim Uygurca ve Çince yapılıırken, iki yıl önce Uygurca kaldırılmış ve eğitim dili tamamen Çinceye dönmüş. Uygur Türkleri en çok bu uygulamadan dolayı muzdaripler. 5 Temmuz 2009 isyanının altında biraz da bu yasak yatıyor. Aslında Urumçi hava alanından itibaren tüm sokak tabelaları ve resmi binalardaki yazılar hem Uygurca hem de Çince yazılıyor. Pekinden Urumçi'ye giden Çin uçağında servis edilen yemeklerin üzerine "helal" damgası vurulmuştu. İlginçtir, Uygurca bizim Osmanlıca gibi Arap harfleriyle yazılıyor. Biraz Osmanlıca bilen için okumak çok zor değil. Ancak okullarda Çinceye dönülmüş olması, uzun dönemde bu dili okuyup-yazabilenlerin sayısını giderek azaltacaktır.

Dilin zayıflaması nedeniyle, şimdi geriye kimliğin ana taşıyıcısı olarak yalnızca din kalıyor. Konuştuğumuz bazı Uygurlar geçen yılki olaylardan sonra halkın kendi dinlerini ve dillerini yeniden gizli gizli öğrenmeye başladıklarını; özellikle gençler arasında bir öze dönüş başladığını söylüyorlar. Trajik olayları bu anlamda bir rahmet olarak görenler de var. Bu arada halen Uygurca yayın yapan TV'ler ve günlük gazeteler de var. Ama elbette ki, tüm bu yayınlar tamamen Çin yönetiminin kontrolü altında yapılıyor ve daha çok propaganda amaçlı. Özgür basın ve hatta internet mümkün değil. İngilizce veya Türkiye Türkçesi ile yayın yapan internet sitelerine ulaşım tamamen engelli. Bu nedenle halkın dünya ile bağları tamamen zayıflamış durumda. Komünist rejim her anlamda bilgi ve haber tekeli kurmuş durumda. Biz yalnızca bölgenin başkenti Urumçi'yi ziyaret edebildik. Halkın yüzde 80'ini Müslüman olan, 2 milyon nüfuslu şehirdeki her mahallede camiler var ve namaz kılınıyor. Kalem gibi minareleri göğe uzanan Camiler tam bir sanat ve estetik abidesi eserler olarak, şehirdeki çok katlı modern yapılaşmaya inat şehrin İslam kimliğinin tezahürleri olarak dimdik ayakta duruyor. Bizim Cuma namazı kıldığımız şehir merkezindeki, çifte minareli

Noyan Camisi (Çinliler Yang Hang mescidi diyorlar), namaz vaktinde tıklım tıklım doluydu. Cemaat son derece bilinçli ve samimi bir şekilde ibadete gelmişti. Türk masallarında anlatılan “Ak Sakallı” bilgeleri andıran Müslüman Uygur Kocalarını görmek ilginç bir tecrübeydi doğrusu. Bizim herhangi bir Anadolu şehrindekini andırır şekilde cami avlusu bile dolmuştu. Türkiye’den geldiğimizi duyduklarında ise gözlerinin içleri gülüyordu. Ama pek çoğu açıktan konuşmaya da çekiniyorlardı. Konuştuğumuz bazı Uygurlar, devlet memuru olan Türklerin veya maaşını devletten alan kişilerin camiye gidip gelmesinin yasak olduğunu; bu tür kişilerin işlerini kaybetme riski taşıdıklarını söylediler. Uygur halkın Türkiye’ye ait tanıdıkları iki isim var: Başbakan Tayyip Erdoğan ve Polat Alemdar. Erdoğan’ın 5 Temmuz’da Urumçi’deki olaylar sırasında Çin hükümetine yönelik eleştirisi ve Filistin konusundaki çıkışları dünyanın her yerinde olduğu gibi buradaki halkın kalbini de fethetmiş. Sincan’dan her yıl 3 bin kişi hac ibadeti için Mekke’ye gidiyormuş. En azından bunların dahi İslam dünyasında olup bitenden haberdar olmaması mümkün değil. İlginç olan tabiki “Polat abinin” de tanınması. Şehrin meşhur kapalı çarşısındaki esnaf “Kurtlar Vadisi” CD’leri getirip getirmediğimizi soruyorlar. Sokaklarda bile Vadinin çekme CD’leri satılıyor. Sebebi herhalde dünyaya meydan okuyan Polat Alemdar’ın çizdiği kurtarıcı-kahraman portresinin bu bölgedeki halkta yarattığı heyecan ve ümit olsa gerektir.

Ekonomi

Doğu Türkistanın zengin kaynakları olmasına rağmen “Sincan Uygur Özerk Bölgesinde” halkın kişi başına düşen milli geliri Çin geneline göre yüzde 50 daha düşük. Çin yönetimi şimdi bu çarpıklığı gidermek için 2010 Mayıs ayında özel bir toplantı yapmış ve bölgeyi kalkındırmak için Çin’in diğer eyaletlerinin gelirlerinin yüzde 2’sini bu bölgenin gelişmesi için harcamaları kararını almışlar. Ayrıca krizin de etkisiyle yerel düzeyde hükümetten maaş alanların maaşlarına bir süreliğine 2000

yuanlık artış yapmışlar. Hükümet 2020 yılına kadar, bölgenin gelir durumunu Çin’in geri kalanıyla eşitlemek için hedef koymuş. Bu çerçevede Urumçi yakınlarına petro-kimya tesisleri kurulacaktı. Ayrıca Kaşgar şehrinin de özel ekonomik kalkınma bölgesi haline getirilip dış yatırımlara açılması kararı alınmış. Tüm bunların altında ise dış dünyaya Çin’in kendi içindeki etnik gruplara karşı ayrımcılık yapmadığı ve halklar arasında eşitlik ve uyumu sağladığı mesajı verilmek isteniyor. Resmi yetkililerle yaptığımız tüm görüşmelerimizde en çok vurguladıkları şey, “Çin’in dünyanın en iyi azınlık politikalarına” sahip olduğudur. Çin hükümeti bizim devletin Kürt sorununa 1990’lı yıllardaki bakışını yansıtır biçimde, Uygur konusuna “bir güvenlik ve ekonomik geri kalmışlık sorunu” olarak bakma eğilimindedir. Halkın ekonomik durumu düzelirse, gerginliklerin biteceği, dış güçlerin Çin’i karıştırmayacaklarına inanıyorlar. Bu nedenle bölgenin kalkınması için bu kadar yatırım ve harcama yapılmasının temel nedenini siyasi olarak görmek yanlış değil. Pekin bölgeyi bir yatırım alanına dönüştürerek hem ekonomik kalkınmayı sağlamayı, hem de bölgeye gelecek iç göçlerle Doğu Türkistan’daki nüfus dengesini değiştirmeyi amaçlıyor. Eğer planlandığı gibi büyük yatırımlar yapılırsa, orta vadede bölge ABD’nin Texas’ına dönüşebilir. Bir çekim ve refah alanına dönüşmesi durumunda Urumçi ve Kaşgar Orta Asya ülkeleri için de önemli bir ticaret üssü haline gelecektir. Bunun Uygur sorununa çare olup olmayacağını ise zaman gösterecek.

Türkiye için Fırsatlar

Ülkemizdeki Uygur diasporası bir tarafta, Türkiye resmi olarak Uygurlar konusunda oldukça dengeli bir politika izliyor. Rusya’daki Çeçen sorununda olduğu gibi, Türkiye prensip olarak Uygur sorununu Çin’in egemenlik alanı altındaki bir iç sorun olarak görüyor. Ancak Çinli yetkililerle görüşmelerde Uygurların kültürel haklarının korunması da açık yüreklilikle vurgulanıyor. 5 Temmuz olaylarından sonra Erdoğan’ın konuyu gerekirse Gü-

venlik Konseyine taşıyabileceklerine yönelik açıklamaları Pekin'de infial uyandırmıştı. Şimdi karşılıklı ziyaretlerden sonra siyasi atmosfer değişmiş durumda. Çin başbakanının Türkiye ziyareti ile karşılıklı güven yeniden sağlandı. Askeri alanda dahi ilişkiler artıyor. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 27 Ekimde bir haftalık Çin ziyaretine başlıyor ve üstelik ilk durak da Kaşgar şehri olacak. Bu çok önemli bir gelişme. Her iki ülkenin Uygurları iki ülke arasında bir çatışma alanı olarak değil; bir işbirliği köprüsü olarak görmeye başladıklarının işareti olarak okumak gerekir. Açıkçası Çin, Uygurlar konusunda Türkiye'yi karşısına almaktansa, yanında tutma politikası uyguluyor. Bunun karşılığında ekonomik ve ticari işbirliği imkânları sunuyor. Türkiye ne yapabilir? Hem Pekin'de hem de Urumçi'deki temaslarımızda Çinli yetkililer Türkiye'nin bölgeyle olan tarihsel, dini ve kültürel bağlarını anladıklarını belirtiyorlar. Ama Türkiye Müslüman Uygurlara yardım edecekse bunun için gelip buralarda yatırım yapsın diyorlar. Bunu çok önemli bir fırsat olarak değerlendirmek gerekir. Peki, somut olarak Türkiye hangi adımları atabilir?

• Türkiye Çin ile ticaretinde açık vermektedir. Uygur bölgesi kültürel ve coğrafi yakınlık nedeniyle Türkiye'nin Çin açılımında önemli bir atlama tahtası olabilir.

• Özellikle Türk iş adamlarının en kısa zamanda Urumçi, Kaşgar ve Turfan bölgelerine yönelik iş seyahati düzenlemeleri yerinde olur. Bölgede Ülker grubu dışında iş yapan Türk firması yok gibi. Oysa her türlü yatırım için bakir bir alan var. • Özellikle gıda, tekstil ve inşaat alanında yatırım ve iş imkânları son derece geniş. Urumçi'deki inşaat faaliyetleri bile Türk müteahhitlik sektörüne yeni açılımlar sağlayacaktır. Ayrıca kara yolu yapımında, havaalanı işletmeciliğinde ve Petro-kimya alanında iş yapan firmalar için bölge önemli imkanlar sunmaktadır. • TİM, DEİK, TÜSİAD, TUSKON gibi kuruluşlar bölgeye yönelik iş ve yatırım imkanları için projeler ve raporlar hazırlamalıdır. • Sayın Davutoğlu'nun ziyareti sırasında bir an önce İstanbul-Urumçi arasında-

ki uçak seferlerinin başlatılması için mutlaka Çin'le anlaşma yolları aranmalıdır. İstanbul Pekin uçuşu 9 saattir. Pekin-Urumçi arası ise 4 saat. Toplam 13 saati bulmaktadır. Oysa İstanbul'dan Urumçi doğrudan uçuşla yalnızca 5 saattir. • Doğrudan Uçak seferleri karşılıklı ticareti de turistik ziyaretleri de artıracaktır. Uygur halkının dış dünyaya açılımı Pekin yerine, İstanbul olabilir. İlişkiler geliştikçe, yatırımlar arttıkça Uygur halkının ekonomik durumu da düzelecektir. Şu anda ekonomik yoksulluk ve siyasi baskı hissi nedeniyle bunalan bölge halkı için Türk şirketlerinin oralardaki varlığı onları psikolojik olarak da rahatlatacaktır.

• Türk ve Çin üniversiteleri arasında karşılıklı değişim antlaşmaları imzalanıp, karşılıklı eğitim bursları ihdas edilebilir. İlim Çin'de olsa ilimdir, New York'ta da olsa ilimdir. Karşılıklı etkileşimi artırmak için bölgedeki şehirlerle bizim şehirlerimiz arasında kardeş şehir antlaşmaları yapılabilir. Örneğin Kaşgar ile Konya; Urumçi ile İstanbul kardeş şehir ilan edilebilir. • Son olarak, karşılıklı fuarlara katılım artırılabilir veya spor karşılaşmaları organize edilebilir. Tiyatro ve müzik grupları arasında da değişim sağlanabilir.

Kısaca, bugünlerde Çin ile Türkiye arasında gelişen iyi ilişkiler ve karşılıklı güven ortamına dayanarak, Türk insanı genel anlamda Çin ile, özelde ise kardeş Uygur halkının yaşadığı coğrafya ile her düzeydeki ilişkilerini geliştirmek ve yüzlerce yıldır kopuk olan halklar arası iletişim, ulaşım ve etkileşim kanallarının sonuna kadar açılması için gayret göstermelidir. Nasıl 1990'lardan sonra Orta Asya Müslüman halkları ile Türkiye arasındaki ilişkiler geliştirse, sınırlı da olsa Çin ile açılan kanalları kullanarak İstanbul ve Kaşgar'ı yeniden buluşturmak tarihi bir görev olarak görülmelidir.

* Bu makale Stratejik Düşünce Enstitüsü sitesinden alınmıştır.

Ortadoğu'daki devrimleri Çin üzerinden okumak

Kılıç KANAT / ABD'de siyasi ilişkiler uzmanı(*)

Halk hareketlerinin Ortadoğu'yu sardığı şu günler aynı hareketlerin bundan yaklaşık 20 yıl önce Orta ve Doğu Avrupa'da yaşandığı ve ardı ardına otoriter rejimlerin devrildiği günleri akla getiriyor. Amerikan yönetiminin Mısır'daki rejim değişikliğini Berlin Duvarı'nın yıkılmasına eş tuttuğuna dair açıklamaları da artık özde Ortadoğu genelde de dünyada yeni bir dönemin sayfalarının açılmaya başlayacağını işaretini veriyor. Bundan yirmi sene önce Orta ve Doğu Avrupa'daki siyasi gelişmeler diktatörlere korku dolu günler yaşatmıştı. Bu gelişmelerden en çok etkilenenler arasında Ortadoğu'nun muzaffer liderleri bulunuyordu. O güne kadar Soğuk Savaş'ı kendine kalkan yapan bu liderler milyonlarca insanla birlikte rejimlerin halk hareketleri ile birer birer yıkılışını ve otoriter ve totaliter rejimlerin sembollerinin birer birer yerle bir edilmesini izlemişti. Özellikle Romanya lideri Çavuşesku'nun devrilmesi ve akabinde eşiyile apar topar idam edilmesini televizyon ekranlarından izleyen her diktatörün kalbi biraz sıkışmış, nefesi biraz daralmış ve gecelerce gözüne uyku girmemişti. O günlerde İran'a karşı kazandığı acı da olsa bir zafer kazanmış, muhaliflerini ortadan kaldırmış, savaş sırasında ihanet ettiğini düşündüklerinden intikamını almış ve gücünün zirvesinde olan Saddam Hüseyin de bu gelişmeleri en yakın izleyenler arasında yer alıyordu. Henüz Kuveyt'i işgal macerasına girmemiş olan Saddam'ın Çavuşesku'nun devrilmesiyle birlikte yaşadığı travma o dönemde yakınında olanlar tarafından defalarca yazıldı. Romanya'daki halk hareketinin yükselişi ve Çavuşesku'nun infazı ile ilgili videoları sabahlara kadar defalarca izleyen Saddam, bu görüntülerin Irak'da yayınlanmasını tamamen yasaklamış ve sınırlı sayıda kopyaları Cumhuriyet Muhafızlarının komutanlarına dağıtarak bu tip bir ayaklanmaya karşı gerekli tedbirlerin alınmasını ve hazırlıkların yapılmasını istemişti. Saddam her ne kadar kendisi Romanya ile görüntüleri yasaklamış olsa da yaşadığı travmanın bir dışavurumu olarak o dönem yaptığı her konuşma ve verdiği her mülakatla sürekli olarak lafı dolaştırıp Romanya'daki devrime getirip kendi sonunun Çavuşesku'nun sonu gibi olmayacağını ifade ederek halkına da

olanlar hakkında az çok haber vermiş bulunmuştu. Şüphesiz Saddam ile birlikte diğer otoriter rejimlerde Avrupa'da başlayana demokrasi fırtınasının kendi kıyılarına vurmasını engellemek ve o zaman da çok kullanılan tabirle domino etkisiyle boğulmamak için kendilerince tedbirler almaya başlamıştı. Mesela Ortadoğu'daki bir diğer diktatör olan Hafız Esad da Saddam'ın yaşadığı korkuları hissediyordu. Çavuşesku gibi örnek bir diktatörün başına bunlar geldiyse kendisine neler olmazdı. Şam duvarlarına o günlerde Esad için Şam'ın Çavuşeskusu ve Esadesku yazıları yazıldığında nasıl bir tedirginlik yaşadığını az çok tahmin edebiliyoruz.

Ortadoğu devrimi Çin'de endişe yaratıyor

O günlerde diktatörlerin uykularını kaçırarak gelişmelerin benzerleri bugünlerde bu sefer Ortadoğu'nun göbeğinde yaşanıyor. Önce Tunus'da başlayan ve sonrasında Mısır, Yemen, Libya ve Bahreyn'e yayılan devrim ateşi Ortadoğu'daki otoriter rejimlerle birlikte uzaklardaki bazı diktatörler için de bir korku vesilesi oluşturuyor. "Ya bizim halkımız da özgürlük isterse" diye endişelenenler arasında Afrika'daki küçük despotlar kadar yeni süper güç adayı Çin Halk Cumhuriyeti de var. Pekin yönetimi her ne kadar ekonomik kalkınması ile dünyayı etkilemiş ve ticari ilişkilerin insan haklarına tercih edildiği çıkar ilişkileri sayesinde anti-demokratik yapısı ve insan hakları ihlallerini dünyaya unutturmuş olsa da kendi vatandaşları ile ilişkilerinde çok da avantajlı bir durumda bulunmuyor. AIDS aktivisti ve Nobel Barış Ödülü sahibi Liu Xiabo'yu hapse atan, Sichuan bölgesinde yaşanan deprem sonrası ortaya çıkan yolsuzluk iddialarının dile getirilmesini yasaklayan, dini ve milli azınlıkları asimile etmeye çalışan ve her türlü basın ve ifade özgürlüğünü engelleyen bir yönetimin halkı ile ilişkisi hakkında çok da fazla anlatmaya gerek yok.

Pekin'den internet ve SMS'e sıkı denetim

Ortadoğu'da ardı ardına yaşanan demokrasi hareketleri ve halk ayaklanmaları karşı-

sında Çin yönetiminin takındığı tavır Saddam'ın Çavuşesku'nun infazından sonra yaptıklarını andırıyor. Perry Link'in New York Review of Books'daki blogunda yazdıkları da bunu doğrular nitelikte. Link, Çinli liderlerin kendi vatandaşlarını Ortadoğu devrimlerin "olumsuz etkilerinden" korumak için bir dizi tedbir aldığını ve bu tedbirlerin içinde en önemlisinin internet ortamında kontrol sağlamaya yönelik önlemler olduğunu yazıyor. Link'in Pekin'deki kaynaklarından aldığı bilgilere göre halihazırda sıkı bir internet filtreleme stratejisi kullanan Çin yönetimi bu önlemleri artırarak enformatik bir abluka sayesinde vatandaşlarını "korumaya" çalışacak. Bunun yanında sms kullanımını da denetlemeyi amaçlayan Pekin yönetimi ilk etapta birçok kişiye aynı anda sms yollamanın önünü almış bulunuyor. Elbette Pekin'in gözü karardığında yaklaşık bir senedir Doğu Türkistan bölgesinde yaptığı gibi interneti tamamen yasaklayabileceğini de gözönünde bulundurmamak gerekiyor.

Elbette Çin yönetiminin aldığı önlemler arasında bazı gülümseten tedbirler de yer alıyor. İnternet ortamında Mısır kelimesinin yasaklanması bu garip tedbirlerden biriydi. Bu dahiyane çözümün sahipleri Mısır'da 30 yıllık Mübarek iktidarının devrildiğini görünce bu sefer de Mübarek kelimesi filtreleme takılmaya başladı. En son olarak bölgedeki hareketlerin Yasemin Devrimler olarak adlandırılmasını takiben Yasemin kelimesi de yasaklanan kelimeler arasına girdi. Ancak tıpkı Orta ve Doğu Avrupa'daki gelişmeleri gizlemeye çalışan Esad yönetiminin duvarlara Esadescu yazılmasına engel olamadığı gibi Çin yönetimi de artık neredeyse kullanıcılar ile kedi fare oyunu oynamaya başladığı internet forumlarında Mübarek yerine kendi devlet başkanlarının adını andıracak biçimde Mu Jintao kelimesini kullanmasının önüne geçemedi. Yaşanan halk hareketlerinin etkilerinin önüne sadece sansür ile geçilemeyeceğini farkederek Çinli yetkililer yarattıkları Sanal Çin seddinin yanında bir de Orwellvari önlemler ile sürekli gözlenildiği duygusu oluşturdukları halkı korkutarak bir nevi otosansür de oluşturmaya çalışıyor. Bunun yanında Çin'in meşhur Propaganda Bakanlığı da gelişmelerin halk tarafından "sağlıklı bir biçimde" anlaşılmasını sağlamak amacıyla devlet kontrolündeki yazılı ve sanal basın ile halka rehberlik hizmetini üstüne almış durumda. Bu sayede Mısır'da yaşanan

lanların kaos olduğu ve Mısır devletinin toplumsal düzen ve istikrarı sağlamak için ülkeyi kaosa sürüklemek isteyenlerle mücadele ettiği bilgisi sağlanabiliyor. Bu sayede meydana gelen olayların arkasında sadece toplumsal düzeni bozmayı amaçlayan bazı eşkıyaların olduğu fikri topluma yayılabiliyor. Tüm bunlar henüz Libya'daki olaylar başlamadan önce olanlardı. Mısır sonrası meydana gelen halk hareketlerinden sonra Çin ve diğer otoriter rejimlerin ne önlemler almaya çalıştığından henüz haberdar değiliz. Ancak bildiğimiz birşey varki o da aslında tüm diktatörlerin Charlie Chaplin'in Büyük Diktatör filminde canlandırdığı diktatörün klonları olması. Halklarını korkutmak için yeni yöntemler ararken bir yandan da halklarının yapabileceklerini düşünmek onlara dünyayı dar ediyor. Bugünkü moda tabirle hepsi birer kağıttan kaplan.

Kaddafi'nin Tienanmen'i hatırlatması ibretlik olay

Tüm çılgınlığı, tehditleri ve konuşma tarzı ile bir devlet adamından çok artık Batman filmlerinin kötü adamı Penguen Adamı anımsatan Kaddafi'nin yaptığı konuşmalarda sokaktaki halkın eve dönmemesi durumunda kendisinin tıpkı Çin Halk Cumhuriyeti devletinin Tienanmen olaylarında yaptığı gibi protestoları kanlı bir şekilde bastıracağını söylemesi dikta rejimler arasında bu fikri ve ruhi ilişkinin güzel bir dışavurumuydu. Elbette bunu duyan Çinli yetkililerin Tienanmen olaylarını internette sansür ettiği gibi konuşmanın bu bölümünü de sansürlemiş olması kuvvetle muhtemel. Ancak bu önlemlerin ne zamana kadar işe yarayacağı bu noktada asıl cevaplanması gereken soru. Bu sebeple bu hareketler devam ettiği sürece bir gözümüz Ortadoğu'dayken ötekisi diğer otoriter rejimlerde ve o otoriter rejimlerin en büyüğü ve en fazla insanı baskı altına alanı üzerinde olması gerekiyor.

(* Kılıç Buğra Kanat Ortadoğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olduktan sonra Milwaukee Marquette Üniversitesi'nde Uluslararası Çalışmalar Syracuse Üniversitesi'nde de Siyaset Bilimi Masterı yaptı. Halen Syracuse Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde doktora eğitimini devam ettirmektedir. Email:kbkanat@maxwell.syr.edu

Çin'in Orta Asya Güvenlik İşbirliği Politikası Barış Misyonu 2010 Tatbikatı

Doç. Dr. Erkin EKREM / SDE Uzmanı

9 Eylül-25 Eylül 2010 tarihleri arasında Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde planlanan Barış Misyonu-2010 tatbikatı, Kazakistan'ın Jambul eyaleti Matybulak (Matybulak) askerî alanında gerçekleştirilmiştir. Tatbikat stratejik istişare yapılması, ortak anti-terör mücadele hazırlıkları ve teröre karşı plan uygulamaları gibi üç aşamadan oluşmaktadır. Üçüncü bir güce karşı olmadığı belirtilen söz konusu askerî tatbikatta terörizmin yarattığı bölgesel krize karşı düzenlenmiş ve teröre karşı operasyonel komuta edilmesi, işbirliği yapılması, lojistik destek verilmesi ve eylem yöntemlerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Amacı ŞİÖ üye ülkelerinin ortaklaşa terörizm, etnik bölücülük ve dinî aşırılık gibi "üç güce" karşı mücadelede iradesi ve kapasitesinin güçlendirilmesi, üyelerin karşılıklı güven ve pragmatik işbirliğinin üst düzeyde olduğunun gösterilmesi, bölgesel barış ve istikrarın korunması ve ortak kalkınma ve refaha kavuşmadaki samimi arzunun beyan edilmesidir. Barış Misyonu-2010 tatbikatına toplam beş bin asker katılmış ve bin asker Çin tarafından gönderilmiştir. Tatbikat Kazakistan'ın ev sahipliğinde dağılı bölgelere yakın olan Almaata ile düz alan olan Otar şehrinin Matybulak bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Çin askerî uzmanı Song Xiaojun'e göre bu tercihin farklı anlamı vardır, yani her türlü arazide her çeşit "üç güç" vardır, bu bağlamda ortaklaşa olarak farklı bölgelerde mücadele edilecektir. Çin Renmin Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Enstitüsü müdür yardımcısı Jin Canrong, her türlü askerî tatbikatın reel taleplere göre planlandığını, "üç gücün" yarattığı tehditlerin farklı olmasından dolayı bunlara karşı konulmasında yöntem ve silahın özellikleri ve kapasitesinin de farklı olması gerektiğini belirtmektedir. Söz konusu tatbikatın mahiyeti ve ölçeğinin farklı olması sadece teknik değişiklikten kaynaklanmaktadır. Geçen yıl Ekim ayında aynı bölgede Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün kolektif operatif gücünün terö-

re karşı İşbirliği-2009 askerî tatbikatı gerçekleştirilmişti. Aynı şekilde Kazakistan'ın ev sahipliğinde Ağustos 2010'da ABD, İngiltere ve Kazakistan askerlerinin katılımı ile Bozkır Kartalı tatbikatı düzenlenmişti. Kazakistan, Çin ve Rusya ile birlikte ABD gibi Batı ülkeleriyle de benzer askerî tatbikatlar gerçekleştirmekle bölgede kendi askerî kapasitesini arttırmaya çalışmaktadır. 2002 yılından bu yana Çin, yabancı ordularla 20'den fazla askerî tatbikat, ŞİÖ üye ülkeleriyle ise yedi defa ikili ve çok taraflı askerî tatbikat gerçekleştirmiştir.

Askerî Tatbikatın Jeopolitik Arka Planı

Barış Misyonu-2010 tatbikatı Çin için bölgesel güvenlik, Doğu Türkistan'ın güvenliği ve enerji güvenliği açısından önemlidir. Çin Ulusal Savunma Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Enstitüsü başkan yardımcısı Prof. Ma Gang'a göre, bölgesel güvenlik durumunun değişmesi ile yeni gelişmeler meydana gelmiştir. ABD'nin Afganistan'daki terörle mücadelesinin giderek batağa saplanması, uluslararası terörizmin yayılmasına yol açmaktadır. Orta Asya ise uluslararası terörizmin yayılma hedefinde en önemli bölgeler arasında yer almaktadır ve bölge ülkeleri uluslararası terörizmin tehdit ve sızma gibi yeni meydan okuyuşu ile yüz yüze kalmaktadır. Uluslararası finansal kriz sonrası döneme (post-crisis era) girilmesiyle ŞİÖ üye ülkeleri dâhil birçok ülke, ekonomilerini geliştirmek gibi önemli görevlerle meşgul olacaktır. Bununla beraber, ülkelerin yüzleşeceği güvenlik tehditleri ve meydan okuyuşlar çoğalmakta ve kalkınma için güvenlik ortamının yaratılması daha da ciddi bir hal almaktadır. Bu bağlamda, Barış Misyonu-2010 tatbikatıyla, ŞİÖ üye ülkelerinin güvenlik ortamı yaratılması açısından temeller atılmaktadır. Yani söz konusu tatbikat, üye ülkelerin yüzleştiği güvenlik tehditlerine karşı tedbir alınması, örgütün benimseydiği ortak güvenlik (common security), kolek-

tif güvenlik (collective security) ve kapsamlı güvenlik (comprehensive security) gibi yeni güvenlik anlayışının teşvik edilmesi ve örgütün kendi gelişimini ilerletmesi için yapılmaktadır. Çin uzmanları, Orta Asya bölgesini her açıdan dünyanın en karışık alanlarından biri olarak görmektedir. Çin Askerî Bilimler Akademisi Dünya Askerî Araştırmalar Enstitüsü'nün uzmanı Albay Chen Xuehui'nin konuyla ilgili açıklamasına göre, örgütün bulunduğu Orta Asya bölgesi Avrasya'nın tam ortasındadır ve her türlü zıtlık birbirine girdiği ve her türlü gücün şiddetle mücadele ettiği bir alandır. Son yıllarda, bölgede "üç güç" etkisini daha da arttırmaya çalışmış ve tahrikler üzerinden bunu yaratmaya devam etmektedir; bombalama, sabotaj ve adam kaçırma gibi güvenlik sorunları bölge ülkelerinin başını ağrıtmaktadır. Çin Genelkurmayı bünyesinde faaliyet gösteren Çin Uluslararası Stratejik Enstitüsü (CIISS) yüksek danışmanı ve Çin'in Moskova askerî ateşe General Wang Haiyun, örgütün üye ülkelerinin ayrıca Afganistan'da olası gelişmelere dikkat etmesi ve buna karşı hazırlık yapmasının bir zorunluluk olduğunu dile getirerek, örgütün, bölgesel güvenlik alanında potansiyel tehditlere karşı bir şeyler yapmasının gerektiğini belirtmektedir. Çin Halk Kurtuluş Ordusu Askerî Bilimler Akademisi'nin uzmanı Chen Jianmin, Barış Misyonu-2010 tatbikatının düzenlenmesinin diğer bir nedenini göstermektedir. Son yıllarda uluslararası ortak askerî tatbikatlar, sayısal olarak artış ve ölçek olarak giderek genişleme eğilimi göstermektedir. Bu da, 21. yüzyılın başındaki uluslararası güvenlik durumunun yeni özelliklerini yansıtmaktadır, yani Soğuk Savaş sonrası dünyanın çok kutuplu bir evirmeye doğru gitme eğilimi vardır, tek kutuplu dünyayı yönetme girişiminin yanında, uluslararası politikanın demokratikleşmenin talepleri ile ekonomik küreselleşme sürecinde meydana gelen her türlü geleneksel olmayan güvenlik tehditleri birbirine karışmış durumdadır. Bu durum uluslararası güvenlik durumunu giderek karmaşık hale sokmaktadır. Böyle bir durumda ŞİÖ'nün ortak askerî tatbikatı daha çok ilgi çekebilir. Çin Sosyal Bilim-

ler Akademisi Orta Asya Araştırmalar Enstitüsü uzmanı Jiang Yi'ye göre, Orta Asya bölgesinde yaratılan aşırılık faaliyetleri ve terörün nedenleri tamamen ortadan kaldırmış değildir, bu nedenle terörle mücadelede biraz gevşeme olduğu takdirde, örgütün üye ülkelerinin bazı bölgelerinde geri tepme olayları yaşanabilir. Örgütün üye ülkelerinin bu konuda uyanık olması, yüksek baskı yaratması, yani aşırı gruplara yönelik yüksek baskı oluşturması bu bölgenin istikrarı için fevkalade önemli olduğu gibi, yüksek baskı, bölgede normal mekanizma olacaktır. Orta Asya'da sağlanan güvenlik ortamının Xinjiang'ın (Doğu Türkistan) istikrarı için önemli olduğunu vurgulayan Jiang Yi, 5 Temmuz Urumçi olaylarının meydana gelmesinin, Orta Asya'da terörle mücadelesinin hâlâ çetin bir şekilde devam ettiğinin tipik örneği olduğunu ortaya koymaktadır. Yani Orta Asya'nın istikrarı Xinjiang'ın istikrarı ve güvenliğini doğrudan etkilemektedir, bu bağlamda Orta Asya'nın güvenliği Çin'in güvenliği açısından ilk sıradadır. Çin'in askerî uzmanı ve CCTV'nin askerî danışmanı Song Xiaojun, Çin'in on birinci beş yıllık kalkınma planının (2006-2010) başarılı sonuçlandığını ve on ikinci beş yıllık kalkınma planında (2010-2015) ekonomik kalkınmanın dönüşümünün hızlandırılması dâhil önemli olanın, Çin'in batı bölgelerinin kalkınması olacağını belirterek, ŞİÖ üye ülkelerinin Çin'in batı bölgeleri ile komşu olduğunu ve Çin'in kalkınması için önemli olan kaynakların da bu bölgelerde olduğunu vurgulamıştır. Song Xiaojun'e göre, Orta Asya ülkeleri zengin kaynaklarından dolayı Çin ile çeşitli ilişkiler oluşturacaktır, bunun adı kaynak kanalı, endüstriyel koridor veya ekonomik koridor olarak konulabilir, ancak öncelikle, bölgenin bu zenginliklerinin korunması gerekmektedir. "Üç gücün" daha önceki faaliyetlerine bakılırsa, bir ülkenin sosyal ve ekonomik yaşamına zarar vermektedir, bu bağlamda örgüt, askerî tatbikatlarla üye ülkelerin ulusal ekonomik kalkınması için savunma rolünü üstlenmiştir. Aslında bölge ülkeleri de sağlanan güvenlik ortamından istifade etmeyi istemektedir. Bu bağlamda, Çin Uluslararası Araştırmaları Enstitüsü (CIIS) Doğu Av-

rupa, Rusya ve Orta Asya Araştırmalar Masası başkanı Chen Yürong, ikili veya çok taraflı ortak askerî tatbikatlarla ŞİÖ üye ülkeleri arasındaki operasyonel koordinasyonun sağlandığını, “üç gücü” engelleme ve caydırma açısından etkili olduğunu ve bölge ülkelerinin sosyal-siyasal istikrarının korunduğu gibi ülkelerin ekonomik kalkınması için olumlu barış ortamının sağlanmış olduğunu ileri sürmektedir. Çin Askerî Bilimler Akademisi'nin uzmanı Chen Xuehui de, askerî tatbikatın bölge ülkelerin ortak talebi ve “üç güce” karşı bölgenin kırılgan istikrarının sağlamaştırılması konusunda hem fikir olduğunu ortaya koyarak, ortak istikrar, ortak güvenlik ve ortak kalkınma ihtiyacı duyulduğunu belirtmiştir.

Umumiyetle, Çin'in aktif bir şekilde askerî tatbikatlara iştirak etmesi, sadece güvenlik alanındaki kaygılarını değil, aynı zamanda Doğu Türkistan'ın istikrarı, Doğu Türkistan ile Orta Asya'nın enerji ve hammadde güvenliğinin de kapsamaktadır. Bölgedeki güvenlik ve ekonomik çıkarlarını korumak için Çin, etkin bir jeopolitik aktör olmak zorundadır.

Askerî Tatbikatın Hedefi: Üç Güç

Çinli uzmanlar, ŞİÖ bünyesinde gerçekleştirilen askerî tatbikatların, bölgede terör estiren “üç gücü” korkutmak ve caydırmak niyetinde olduğunu ifade etmektedir. Yani askerî tatbikatlar bölgede yüksek baskı mekanizması rolünü işlemektedir. Barış Misyonu-2010 tatbikatının başladığı günde Çin Genelkurmay Başkanı Chen Bingde de, “üç gücü” uluslararası toplum, özellikle Orta Asya'nın bölgesel güvenliği ve istikrarına karşı ortak tehlike olarak tanımlamıştı. “Üç güç” kavramı ilk defa örgütün kurulduğu Haziran 2001'de resmen tanımlanmıştı ve Çin tarafınca terörizm, etnik bölücülük, dinî radikalizm (radikal dincilik) ile birlikte “üç şer gücü” olarak nitelendirilmişti. General Wang Haiyun, bu “üç gücün” aslında üç kombineli bir güç olduğunu söylemiş ve üçlü bir vücut olarak tanımlamıştır. Çin Askerî Bilimler Akade-

mi Dünya Askerî Araştırmalar Enstitüsü'nün uzmanı Li Shuyin'e göre, “üç güç”, terör faaliyetlerini bir araç olarak kullanmıştır, ideolojik silah olarak dinî radikalizm seçilmiş ve siyasal talepleri ise etnik bölücülük oluşturmuştur. Li Shuyin'e göre, ŞİÖ'nün daha önceki askerî tatbikatları, “üç gücü” korkutma ve caydırma açısından başarılı olmuştur. Çin uzmanı Li Shuyin'in “üç güç” üzerindeki tanımı genel olarak Çin'in siyasî ve akademik sahalarındaki uzmanları tarafından kabul görmektedir. Ancak bu tanım, El-kaide örgütüne uymadığı gibi Özbekistan'ın Andican olayları ve Kırgızistan'da yaşanan olayları yaratan örgüt veya kişilere de uymamaktadır. Bu tanımın, Özbekistan'da mevcut siyasal düzeni değiştirmeye çalışan bazı örgütlerle de ilgisi yoktur. Bu tanım nispeten, Doğu Türkistan'da bağımsızlık isteyen örgütlere uymaktadır. Ancak Çin Uluslararası Stratejik Enstitüsü (CIISS) yüksek danışmanı General Wang Haiyun, 2005'te 169 kişinin ölümüne sebep olan Andican olaylarının doğrudan “üç güç” tarafından yönetildiği ve 2010'da Kırgızistan'da meydana gelen sivil darbe olaylarında “üç gücün” çok aktif faaliyetler yaptığını ileri sürmektedir. Anlaşıldığı gibi Çin dâhil bölge ülkelerinin siyasal, sosyal ve ekonomik güvenliğine zarar veren herhangi bir güç, “üç güce” bağlanmıştır, fakat Kırgızistan'da 2005 ve 2010'daki hükümeti devirme hedefinde olan şiddet olaylarının “üç güç” ile alakası olup olmadığı belli değildir. Çin uzmanlarına göre, Doğu Türkistan ayrılıkçı güçleri dâhil Orta Asya'daki “üç güç” bölgenin güvenliği ve istikrarını tehdit eden en tehlikeli güçtür. Prof. Jin Canrong, “üç gücün” giderek baskısını arttırmasına karşı, bölge ülkelerinin uluslararası işbirliği yapmasının akıllıca ve yerinde olduğunu kabul etmektedir. Orta Asya ülkeleri terörizme karşı hem teknik hem de ekonomik kapasite açısından nispeten zayıftır, bu nedenle tek başına “üç güce”, özellikle terörizme karşı gücü yetersiz kalmaktadır. Ancak Orta Asya'daki güvenlik sorunları Çin'in güvenlik alanında ilk sırada değildir. Çin'de Global Times gazetesinin Ekim 2009'da yaptığı bir anket, ŞİÖ'nün rolünün önemini ortaya koymuştur. Söz ko-

nusu ankete göre, Çin açısından örgüte, %45,2'si stratejik bariyer, %23,9'u enerji tedariki, %19,2'si terörle mücadelede işbirliği ve %4'ü ise Çin ürünlerinin pazarı olarak bakılmaktadır. Bunun dışında hiçbir şey ifade etmiyor oranı %7,8 olarak görülmüştür. Aynı gazetenin 'gelecekte Çin'e yönelik tehditler hangi yönden gelebilir?' sorusuna %30,8'i Güney Çin Denizinden, %25,6'sı Çin'in güneybatısından, %12,3'ü kuzeybatıdan ve %6'sı kuzeydoğu yönünden gelebileceği beyan edilmiştir. Ayrıca %8,2'si ise cevabı bilmediğini ifade etmiştir. Yani Çin'e yönelik tehditler sırasıyla Güney Çin Denizi kaynaklı toprak anlaşmazlıkları, Çin-Hindistan sınır anlaşmazlıkları, Tayvan sorunu, Xinjiang (Doğu Türkistan) terörizm sorunu ve Kore Yarımadası sorunu olarak yansımaktadır. Yapılan yoklamada, Çin'in yaşayacağı çatışmaların toprak ve karasuları anlaşmazlığı nedeniyle bölgesel ölçekte çıkabilmesinin oranı %56,1 olarak görülmüştür, diğer uluslararası Çin karşıtı güçler %15,8, finansal, ekonomi ve enformasyon ve diğer geleneksel olmayan güvenlik tehditleri %13,9, terörist güçler %7,3, Tayvan bağımsız güçleri %4,2 ve büyük ölçekli dış savaş tehdidi %1,8 olarak gösterilmiştir. Bu ankete göre terörizm veya Doğu Türkistan ayrılıkçıların yarattığı tehditler üçüncü ya da dördüncü sıradadır.

Askerî Tatbikatın Amacı

Barış Misiyonu-2010 tatbikatına katılan asker ve kullanılan silahlar bakımından, Çin'in bu askerî faaliyete önem verdiğini görmek mümkündür. Söz konusu tatbikata toplam 5000 asker iştirak etmiş ve 1000 asker Çin tarafından göndermiştir. Çin askerleri özel birimlerden seçilmemiş, mevcut hava ve kara kuvvetlerinin ordu biriminden alınmıştır ve silahlı kuvvetlerin genel savaş yeteneğini, eğitimlerinin genel seviyesi ve lojistik kapasitelerinin ölçülmesi planlanmıştır. Söz konusu askerî tatbikata Çin'den katılan askerleri, kara kuvvetlerinden bir muharebe grubu, hava kuvvetlerinden bir muharebe grubu ve kapsamlı lojistik destek grubundan oluşmak-

tadır. Çin'in tatbikata katılan silahları arasında ZTZ-99 tipi ana muharebe tankı, Type 92 tipi zırhlı piyade taşıma aracı, PTL02 tipi tekerlekli taarruz topları, 9WA saldırı helikopteri, J-10 savaş uçağı ve JH-7 bombardıman uçağı bulunmaktadır ve bunların çoğu Çin yapımıdır. J-10 savaş uçağı ile ZTZ-99 tipi ana muharebe tankı ilk defa yurtdışı askerî tatbikata katılmış ve bunlar, Çin'in en yeni silahları olarak 2009 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 60. Yılı için düzenlenen askerî geçitte göreceye çıkmıştır. Çin uzmanlarına göre, Çin'in bombardıman uçağı terör örgütlerinin üslerine yöneliktir, J-10 savaş uçağı nokta vuruş ve 9WA saldırı helikopteri ise hareket halindeki teröristlere yönelik saldırılar yapacaktır. Yani bu silahlar eşgüdümü içinde tam kapsamlı saldırı gerçekleştirecek ve çok düzeyli saldırı modelini uygulayacaktır. Bu kapsamlı ve çok düzeyli saldırı modeli, saldırı gücünü artırmakla beraber, teröristlere yönelik çok güçlü bir hava caydırma gücünü oluşturmaktadır. Ayrıca tatbikata katılan Çin kuvvetleri, İç Moğolistan'dan Ning-xia Özerk Bölgesi, Gan-su Eyaleti ve Doğu Türkistan gibi bölgelerden geçerek toplam 3500 km tren yolculuğu ile Doğu Türkistan ile Kazakistan sınır bölgesine ulaştırma tatbikatı da yapmıştır. Çin askerlerini taşıyan tren, Doğu Türkistan'dan Kazakistan'a geçerek tekerlek değiştirme işleminden sonra tatbikat alanına varmış ve toplam 5000 km yolu kat etmiştir. Çin bu vesileyle kuvvetlerinin acil bir durumda Orta Asya'ya ordu sevk etme tatbikatını da yapmış olacaktır. Aynı şekilde iki J-10 savaş uçağı eşliğinde 4 bombardıman uçağı Doğu Türkistan'dan Kazakistan'a doğru uçmuş ve hedeflerine saldırarak geri dönmüştür. Çin Hava Kuvvetleri'nin ilk defa Kazakistan'a uçuşuyla gerçekleştirdiği askerî tatbikatla, Çin'in Orta Asya'da yaşanacak olası olaylara karşı müdahale kapasitesini de denenmiş olacaktır. Albay Chen Xuehui'ye göre, Çin tarafının uzun mesafeli, çok partili ve uzun süreli kuvvet gönderebilmesi, askerî faaliyet ile kendi ordusunun savaş yeteneğini tam test etme imkânını sağlamıştır. Çin'in üçüncü nesil donanımını yurtdışı tatbikata gönderme-

siyle kendi silahlarının güvenilirliğini test ettiği gibi, askerî kapasitesini de bölge ülkelerine göstermiş oldu. Fakat sadece “üç güce” karşı Çin’in en ileri silahlarını kullanması Çin’in bu tatbikatta gerçek amacının ne olduğu şüphesini uyandırmaktadır. Kaldı ki, ABD’nin Çin’den daha üstün silahları da teröristleri yok edemiyor. Orta Asya’nın istikrarını bozan veya güvenliğine zarar veren tek sebep “üç güc” değildir. Siyasal ve ekonomik dönüşüm süreci içinde olan Orta Asya ülkelerinin siyasal ve toplumsal sorunları, yoksunluk ve yolsuzluk sorunları, etnik ve dinî ihtilaflar ve dış güçlerin çıkarları için bölgeye müdahalesi vardır. Fazlasıyla abartılmış olan “üç gücü” yaratan sebepler de bunlardan oluşmaktadır. Kırgızistan’da ve Andican’da yaşanan şiddet olaylarına yönelik bu tür askerî tatbikatlar işe yaramadığı gibi ŞİÖ de bu olaylara karşı somut bir çözüm getirememiştir. Orta Asya’da yukarıda ifade edilen sorunlar varken, Çin’in “üç güce” karşı yaptığı üst düzey askerî tatbikatların ne derecede etkili olacağı konusu, ileride aydınlanabilir.

Çin’in Orta Asya Güvenlik İşbirliği Politikası

Çin’in Orta Asya politikasının en önemli hedef ülkesi Kazakistan’dır. Çin-Kazakistan ticaret ve enerji ilişkilerinin yoğunlaşmasıyla birlikte, iki ülkenin askerî ilişkileri de artmaktadır. Çin’in 2000 yılından itibaren Kazakistan ile imzaladığı bir dizi anlaşmanın amacı, Kazakistan ile olan işbirliğini pekiştirmekti, bölgesel bölücülük ve dinî radikalizme karşı pozitif tutum sergilemesini teşvik etmekte. 1997-2003 yılları arasında Kazakistan Çin’den 4,5 milyon dolarlık askerî teçhizat, kamu altyapı malzemeleri ve ulaşım araçları alanında yardım almıştı. Kazakistan, ayrıca Çin’den daha fazla askerî teçhizat almak istediğini açıkça belirtmişti. Kazakistan, terörizmle mücadele faaliyetlerinde Çin’in tecrübelerinden istifade etmektedir. 2007 yılında Kazakistan’ın kabul ettiği yeni askeri doktrinde, güvenlik alanında Çin ile işbirliğinin önemi vurgulanmış ve bu alanda Çin’in öncü rolünü de dile getirmişti. Çin-Kazakistan güvenlik

işbirliği ilişkilerinin diğer bir önceliği ise uyuşturucu kaçakçılığına karşıdır, 2008 yılından bu yana iki ülke, bu alanda birkaç defa tatbikat gerçekleştirmişti. Kazakistan ile kıyasla, Çin’in diğer Orta Asya ülkelerine yönelik yaptığı yardımlar fazla değildir. 2007 yılında Çin’le Türkmenistan arasında varılan anlaşmaya göre, Çin, Türkmenistan ordusuna hafif silah ve subay kıyafetleri temin edecekti. Türkmenistan’ın bu ihtiyacı için, Çin’den 3 milyon dolarlık kredi yardımı sağlanmıştır. Çin aynı zamanda diğer iki komşu ülkesi olan Kırgızistan ile Tacikistan’a da askerî yardımlar yapmaktadır. 2005 yılında Çin ile Tacikistan arasında çeşitli askerî anlaşmalar imzalanmıştı. Bunun karşılığında Kırgızistan’ın terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suçlarla mücadele alanında istihbarat paylaşımında bulunması gerekmektedir. 1993-2008 yılları arasında Çin, Tacikistan’a 15 milyon dolarlık yardım sağlamış ve 2009 yılında ayrıca 15 milyon dolarlık askerî yardımda da bulunmuştur. Çin-Kırgızistan arasında 2002 yılında Bişkek’te imzalanan anlaşma gereğince Çin, Kırgızistan’a 1,2 milyon dolarlık askerî yardımda bulunmuştur, Ağustos 2008’de Çin’den ayrıca 700 bin dolarlık askerî teçhizat temin edilmişti. Çin-Özbekistan ilişkileriye nispeten karışıktır. 2000 yılında Çin-Özbekistan askerî ilişkilerinde yeni bir adım atılmış ve Özbekistan’a bir takım keskin nişancı tüfeği temin edilmişti. 2009 yılında iki taraf arasında imzalanan anlaşma gereğince, Özbekistan’ın sınır karakollarında mobil algılama sistemi konuşlandırmak için Çin’den Özbekistan’a 3,7 milyon dolar yardım temin edilmiştir.

Orta Asya ülkelerinde, Sovyet döneminden kalma askerî teçhizatların demode olmasıyla doğan boşluğu Çin doldurmaktadır. Çin aynı zamanda Orta Asya ülkelerinin bazı güvenlik güçlerinin eğitilmesi görevini de üstlenmiş durumdadır. Çin ile Orta Asya ülkelerinin savunma ve güvenlik alanındaki ilişkileri de günden güne artmaktadır. Ancak eğitim programlarında dil konusu bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Çinli eğitimciler, Orta Asya Türkçelerini bilmemekte, Orta Asyalılar

ise Çince bilmemektedir; ilgili taraflar aralarında ancak Rusça ile anlaşmaya çalışmaktadır. 1990-2005 yılları arasında ancak 15 Kazak asker, 2003-2009 yılları arasında ise 65 Kazak asker Çin'de eğitim görmüştür, aynı yıllar arasında Tacikistan'dan 30, Kırgızistan'dan da 30 asker Çin'de eğitim almıştır. Aslında Orta Asya ülkelerinin askerleri ABD, Rusya ve Türkiye gibi birçok ülkede eğitim almaktadır, NATO çerçevesinde de benzer eğitimler verilmektedir. Ancak Orta Asya ülkelerinden gelen askerî öğrencilerin Çin'de eğitim almasının farklı bir öneme sahiptir. Benzer şekilde Orta Asya ülkelerinin, Çin ile tatbikat gibi askerî faaliyetlere iştirak etmesinin de önemi vardır. Çin geleceğe yönelik olarak, Orta Asya ülkeleriyle askerî işbirliği ilişkilerini daha ileri bir düzeye ulaştırmayı amaçlamaktadır:

1. Orta Asya'da uyuşturucu kaçakçılığına ve yayılmasına karşı ortak mücadelede daha güçlü işbirliği istenmektedir. Özellikle Çin, sınırı olan Tacikistan ve Kırgızistan ile işbirliğini arttırmasının, Çin'e yayılan uyuşturucu faaliyetlerini engelleyebileceği düşüncesindedir.

2. Ortak Barış Gücü Tugayı'nı oluşturma arayışı sürmektedir. Söz konusu tugayın Afganistan'a gönderilmesiyle, bölgenin istikrarı ve güvenliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda Afganistan'a büyük miktarda insanî yardım yapılması da planın bir parçası olacaktır. Bu plana, Afganistan Hükümeti'nin de olumlu yaklaştığı iddia edilmektedir. Çin ve Rusya'nın, Afganistan sorununun çözümüne müdahil olma isteği artmaktadır ve iki ülkenin ekonomik kapasitesi bu tür barış gücünün oluşturulması için yeterlidir. Söz konusu barış gücü belki sembolik bir girişim olabilir, ancak Çin'in Orta Asya ülkeleriyle güvenlik alanındaki işbirliğini pekiştirmektedir, aynı zamanda Orta Asya ülkelerinin liderlerinin Afganistan'a yönelik ortak eylem yapabileme kapasitesini de gösterebilmektedir.

3. Terörizmle mücadele alanında daha ileri bir işbirliği beklenmektedir. Şüphesiz Orta Asya'da terörizmle mücadele işbirliği teşvikle-

ri Çin tarafından ortaya konulmuştu, ancak bu tür işbirliği daha çok niyet beyanı çerçevesinde kalmaktadır. Orta Asya ülkelerinin, Çin'in talebi üzerine Uygur ayrılıkçılarını iade etmesinin örnekleri çok azdır. Ancak Afganistan ile Pakistan'da yaşanan kargaşa-huzursuzluk durumu ve İslâmi radikalizmin Orta Asya'da güç kazanması sonucunda, Çin ile Orta Asya ülkelerinin ortak işbirliği artacaktır.

4. Çin, Orta Asya'daki enerji güvenliğini korumayı istemektedir. 2009 yılında Çin ile Orta Asya arasında doğalgaz boru hattı bağlanmıştır ve bu boru hattının korunması da zorunlu bir mesele olarak belirlenmiştir. Çin-Kazakistan petrol boru hattının güvenliği de endişe yaratmaktadır. Aralık 2009'da Çin ve Kazakistan savunma bakanları arasında meseleye vurgu yapılmıştır ve en üst düzeyde müzakere yapılması gerektiğinin altı çizilmiştir.

ABD Savunma Bakanlığı'nın Ağustos 2010'da yayımladığı Çin Askerî Raporu'nda, Çin'in Orta Asya'daki temel çıkarları, bölgesel etkisini inşa etmek, doğal kaynaklar ve enerji temin etmek ve Doğu Türkistan ayrılıkçı güçlerine verilen desteği engellemek olarak değerlendirilmiştir. Bu rapora göre, Pekin yönetimi pek çok Orta Asya ülkesinin hükümetleriyle, ihtiyaç duyulan kaynakların Çin'in batısına nakli için gerekli altyapının inşası konusunda anlaşmaya varmıştır. Türkmenistan boyunca uzanacak ve Özbekistan-Kazakistan'dan geçerek Çin'e varacak hat buna örnek gösterilebilir. Pekin yönetimi aynı zamanda Şanghay İşbirliği Örgütü üye ülkeleriyle ikili ve çok taraflı tatbikatlar yürüterek, Çin'in örgüt içindeki etkisini pekiştirmek ve Uygur ayrılıkçı faaliyetlerine karşı sıkı bir bölgesel karşıtlık oluşturma peşindedir. Doğu Türkistan'da konuşlanmış iç güvenlik güçleri, Orta Asya'da çıkabilecek olaylarda kullanılabilen gibi, savaşkan güçler de, askeri havacılık birimleri ve bölgeler arası akışkan operasyonlar yoluyla da, krizle boğuşan bölgelere hızlı biçimde sevk edilebilir.

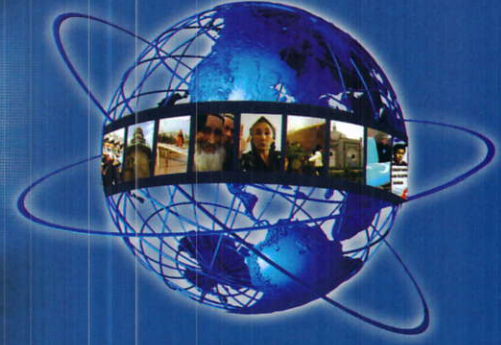
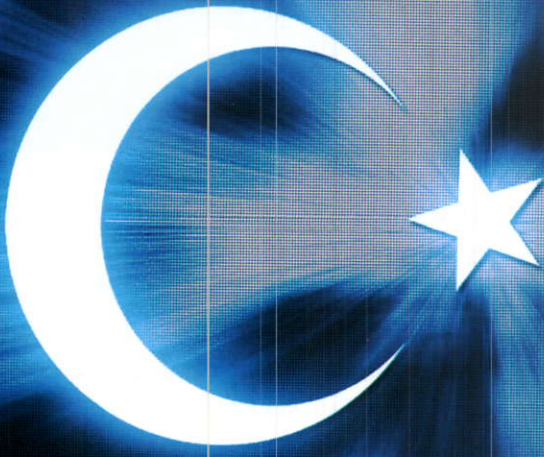
Değerlendirme: Çin'in Orta Asya Güvenlik İşbirliği Politikasının Önündeki Engeller

Orta Asya ülkeleri arasındaki tarihsel ve coğrafyadan doğan problemler ve Rusya ile olan özel ilişkileri düşünüldüğünde, Çin'in bölgede güvenlik işbirliği alanında inisiyatif alması pek kolay değildir. Çin'in Rusya ile Orta Asya'daki güvenlik işbirliği daha çok konjonktürel ikili ilişkilerine bağlıdır, yani ABD faktörü ortadan kalktığında ikili ilişkiler, mevcut özel durumdan normal duruma dönüşmeye başlayacak ve bölgesel çıkar çatışması yavaş yavaş su yüzüne çıkacaktır. Ancak Çin ile Rusya arasında sıkışan Orta Asya ülkeleri, bu iki dev ülke arasında sorun çıkmasını istememektedir, nitekim Çin-Rusya çatışması Orta Asya ülkelerini politik tercihlere zorlayacağı gibi, yaratılan tahribatlar Orta Asya ülkelerinin çıkarlarına zarar verecektir. Çin ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ticaret-ekonomik ilişkiler, dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü olan Çin'in ekonomik kapasitesine kıyasla fevkalade önemsizdir. Ancak Çin'in ekonomik kalkınması için önemli olan stratejik hammaddeler, Orta Asya'da bulunmaktadır. Orta Asya, özellikle Çin'in enerji çıkarları açısından düşünüldüğünde, vazgeçilmez bir bölgedir. Çin'in Orta Asya ülkeleriyle geliştirdiği enerji işbirliği ilişkilerinin Rusya'yı endişeye sokacağı şüphesizdir. Fakat bu ilişkiler, ABD'nin kontrolü altında olan deniz enerji yolu için bir alternatif oluşturacak ve Çin'i ABD'nin enerji "şantajından" kurtarmış olacaktır. Pekin, Orta Asya'daki birçok çıkarını koruyabilmek için terörizmi hedef olarak göstermekte ve araç olarak da ŞİÖ'nü kullanmaktadır. Bu nedenle terörizmin zararlarını sürekli gündeme getirmektedir. Ancak 1990'lı yıllardan beri, Orta Asya devamlı terörizmin tehdidi altındadır ve bu tehdide yönelik olarak Çin ile Rusya hiçbir eylem yapamadığı gibi, Tacikistan'da iç savaş, Özbekistan'da Andican olayları ve Kırgızistan'da iki defa yaşanan "sivil darbe" gibi toplumsal sorunlara çözüm getirilememiştir. Çin ordusu Orta Asya'da konuşlanmamış olmasına rağmen tatbikatlar yoluyla bölgede askerî varlığını sağlamaktadır. Çin'in tatbikatlarda kullandığı silahlar yıl-

dan yıla modernleşmekte ve askerî kapasitesi bir önceki yıla göre artmaktadır. Fakat tüm bunlar, bölgede terör ve geleneksel olmayan güvenlik tehdidine karşı etkisiz kalmaktadır. Üstelik ŞİÖ Sözleşmesi'nde bölge ülkelerine yönelik askerî müdahaleye izin verilmemektedir. Çin'in Orta Asya güvenlik politikasının gerçekleşmesi veya bölgede güvenliğin sağlanmasında, ABD faktörünü görmezlikten gelmek ya da küçümsemekle şu aşamada netice almak kolay değildir. ABD'nin güvenlik algılamasında Çin'in yükselen bir güç olduğu ve mevcut hegemon güç olan ABD'ye karşı meydan okuyucu, revizyonist mi yoksa işbirliğinden yana mı olduğu anlaşılabilir değildir. Bu nedenle Çin'in yükselişine karşı tedbirli yaklaşmaktadır. Son aylarda ABD, Asya-Pasifik bölgesindeki askerî tatbikatlarını arttırmış ve Çin'in doğu ve güneydoğu denizine yakın açık sularında bölge ülkeleriyle bir dizi askerî tatbikat yapmaktadır. ABD, Çin'in temel çıkar alanlarından olan Spratly Adaları'nın egemenliğinin tartışmalı bir konu ve adaların uluslararası sorun olduğunu ifade etmektedir. Çin'in doğusunda bu askerî faaliyetler yapılırken, Kırgızistan olayları sonrası Orta Asya bölgesi, "ABD'nin ulusal çıkarları için büyük öneme sahip bir bölgedir" olarak ifade edilmeye başlanmıştır. ABD'nin Tacikistan Büyükelçisi Ken Gross'ın açıklamasına göre, ABD Tacikistan'da bir askerî eğitim kampı açmak için 10 milyon dolar ayırmıştır. Tacikistan'ın Kurgan-Tube ve Kulyab (Kulob) Havaalanı, ABD'nin askerî üssü olarak kullanılmaya başlanmıştır. Son zamanlarda ABD Tacikistan ile olan askerî ilişkilerini arttırmaktadır. Washington, Kırgızistan'ın güney bölgelerinde askerî üs inşasının söz konusu olmadığını belirtmişse de, Kırgızistan'da yaşanan olaylardan sonra ABD ile Kırgızistan arasında savunma ilişkileri güçlenmektedir. Bütün bu gelişmeler Çin'in Orta Asya bölgesindeki askerî işbirliğini dengeleyebilir.

Bu Makale Stratejik Düşünce Enstitüsü Sitesinden Alınmıştır

DOĞU TÜRKİSTAN'dan HABERLER

SEVGİNİN 10 ŞARTI" BELGESELİ BULUNDURMAK SUÇ

Rabiye Kadir'in hayatını konu alan "Sevginin on şartı" adlı belgesel Uygur halkı arasında gayri resmi yollardan yayılmaktadır. Çin emniyet makamları bu belgeselin yayılmasını önlemek için çok sıkı denetimler yapmak-

tadır. Başta Ürümqi olmak üzere tüm Uygur bölgesinde evlere baskınlar düzenlemektedir. Bu arama kapsamında Halmurat İmin isimli genç evinde söz konusu belgeseli bulundurduğu gerekçesiyle tutuklanmıştır. "Sevginin on şartı" adlı belgesel daha önce Avustralya'da düzenlenen bir film festivalinde gösterilmiş ve Avustralya ile Çin arasında diplomatik krize neden olmuştu.

ABDUREHİM MOLLEK PEKİN'DE YİNE TUTUKLANDI

Aksu vilayeti Onsu nahiyesi Kızıl tarım bölgesinden 84 yaşındaki Abdurehim Mollek arsasıyla ilgili uğradığı haksızlığı üst makamlara

duyurmak amacıyla eylem yapmak için 12. kez geldiği Pekin'de yine tutuklanarak Uygur bölgesi makamlarına teslim edildi. Tutuklanma sebebi

sadece derdini Pekin'e gelerek duyurmaya çalışmak. Çin'in resmi gazetelerinden olan Şincang Gazetesi'nin haberine göre geçen yıl Aralık ayında Kumul şehrinde, cezaevlerinden çıkanları sıkı takip altına alınması için ve sözde eğitim ve değiştirme faaliyetlerine devam edilmesi konusunda resmi bir toplantı yapıldı. Toplantıda Uygur Özerk Bölge Adalet bakanı, 2004 - 2010 yılları arasında Uygur bölgesinde cezaevlerinden Salı verilen toplam 38 bin 250 kişiye normal hayatta da izleme, eğitim ve değiştirme faaliyetlerine devam edildiğini bildirdi.

ÇİN'İN 7. GRUP "UZMAN ELEMANLARI" UYGUR BÖLGESİNE ULAŞTI.

Uygur Özerk Bölgesi makamları 7. grup Çinli yönetici ve uzman elemanların Uygur bölgesine geldiklerini duyurdu. Devletin resmi gazetesi olan Günlük Gazete, Çin'in 19 farklı eyaletinden toplam 1600 yönetici ve uzman kadronun Uygur bölgesinin gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla bölgeye geldiklerini bildirdi. Şuana kadar yönetici ve uzman kadro bahanesi ile Uygur bölgesinin önemli yerlerine yerleştirilen Çinli sayısı 2500'e ulaştı.

DOĞU TÜRKİSTAN'dan HABERLER

ÜNİVERSİTE MEZUNU İŞSİZ UYGUR GENÇLER ÇİN'E GÖTÜLÜYOR.

Alınan bilgiye göre geçen yıl içerisinde Hoten vilayetindeki üniversite mezunu işsiz gençlerden 400 kişi çalıştırılmak üzere Çin'deki fabrikalara götürüldü. Bu

durum görünürde işsiz gençlere iş verme gibi gözükse de Uygur bölgesindeki iş imkanları öncelikle Çin'den yeni getirilen Han Çinlilerine verilmekte; kendi ana yurtda işsiz duruma düşen gençler Çin'e nakledilmektedir. Bu durum kamuoyu tarafından Çin hükümetinin iyi niyet belirtisinden daha çok ısrarla sürdürmekte olduğu asimilasyon politikasının bir parçası olarak görülmektedir.

POSKAM İLÇESİNDEN 300 UYGUR GENÇİ ÇİN'İN ŞENDONG EYALETİNE İŞÇİ OLARAK GÖNDERİLDİ

Çince yayın yapan yashin adlı internet sitesinin haberine göre 2011 yılının

başında Poskam ilçesinden 300 Uygur genci Şendong eyaletine işçi olarak gönderildi. İnternet sitesine konuşan gençlerden biri, kendisinin Çin'e gidip çalışmaktan memnun olduğunu, Çin'de kazandığı parasıyla evine bir televizyon aldığını söyledi. Bir, televizyon satın alabilmek için Çin'e gidip çalışmak durumunda kalan Uygur gençlerinin durumunu ortaya koymaktadır. Poskam Uygur bölgesindeki önemli petrol üretim yerlerinden biridir, diğer yerlerde olduğu gibi Poskam ilçesinde de sanayi ve petrol üretimi Çinliler tarafından yapılmaktadır.

376 KİŞİYE DEVLET GÜVENLİĞİNİ TEHDİT SUÇUNDAN CEZA VERİLDİ

2010 yılında Uygur bölgesinde toplam 376 kişiye devlet güvenliğine tehdit oluşturdukları gerekçesiyle ceza verildi. 14 Ocak 2011 tarihinde yapılan 11. Halk Kurultayı'nda konuşan Uygur bölgesi yüksek mahkemesi başkanı Rozi İsmail ceza verilen bu kişilerin 4 Ağustos Semen Olayı, 12 - 14 Ağustos Olayları ile bağlantılı kişiler olduklarını belirtti.

ÇİN HÜKÜMETİ UYGUR KIZLARINI YİNE İŞÇİ OLARAK ÇİN'E GÖTÜRMEKTE

Çin hükümeti 2009 yılının sonunda Peyzavat nahiyesinden 120 Uygur kızını yine işçi olarak Çin'in Ceciang eyaletine götürdü. Peyzavat nahiyesinden 2009 yılı içerisinde Çin'e işçi olarak götürülen toplam genç kız sayısı 800 civarında olduğu bildirildi. Çin hükümeti

DOĞU TÜRKİSTAN'dan HABERLER

2004 yılından beri Uygur bölgesindeki fazla iş gücünü Çin'de değerlendirmek bahanesiyle Uygur bölgesinden genç kızları Çin'in iç bölgelerine götürmektedir.

UYGUR BÖLGESİNDE BÖLÜCÜLÜĞE KARŞI DARBE VURGULANDI

Kısa süre önce Uygur bölgesi hükümeti devlet güvenliği zirvesi yaparak tüm birimlerden bölücülüğe karşı sert darbe in-

dirmesini istedi. Çin hükümeti belli dönemlerde böyle kampanyalarla Uygurlara karşı keyfi tutuklama, işkence yapma, yargısız infaz ve idam gibi yollara başvurmaktadır.

5 ŞUBAT GULÇA OLAYLARINDA 70 YAŞINDA BİR KADINA ÖMÜR BOYU HAPİS CEZASI VERİLDİ

6 Şubat 1997'de Abdurazak ve eşi bir yaşındaki oğlunu alarak köydeki anne

babasını ziyarete geldi. Onların peşinden gelerek Abdurazak'ı tutuklamak isteyen Çin polis güçleriyle meydana gelen tartışma sonucunda Çin polisleri Abdurazak'ın babası ve kardeşini herkesin önünde silahla öldürdü. Bu durum karşısında kendini tutamayan 70 yaşındaki annesi evdeki yanmakta olan sobayı Çin polislerinin arabasına atarak arabayı yakma girişiminde bulundu. Çin mahkemeleri 70 yaşındaki kadını Çin polislerinin arabasını yakmakla suçlayarak ömür boyu hapisle cezalandırdı.

ÇİN HER YIL UYGUR BÖLGESİNE ÇİN'İN DİĞER EYALETLERİNDEN YAKLAŞIK 2 MİLYON ÇİFTÇİ GETİRDİ

Şinhua internet sitesinin haberine göre Çin hükümeti, 2011 yılında Uygur bölgesine Çin'den getirilecek göçmen sayısını 1 milyon 800 bin olarak açıkladı, 800 bin Çinlinin ise muhtelif şehirlere yerleştirilerek istihdam edileceğinin planlandığı bildirildi.

ÇİN KOMÜNİST PARTİSİ SEKRETERİ HAN ŞİAŞENG UYGUR ÇİFTÇİYİ DÖVDÜ.

Çin Komünist Partisi (ÇKP) bölge sekreterleri tüm yönetimdeki tek yetkilidir ve yaptıklarından dolayı şikayet edilemez kimselerdir. Nüfusu %100 Uygur olan köy kasabalar da bile yönetici olarak ÇKP şube sekreterleri vardır. Bölgeden alınan bilgiye göre çiftçi İlyas Abbas ÇKP bölge sekreteri Han Şiaşeng tarafından dövülmüştür.

FAALİYETLERİMİZ

GİRESUN ÜNİVERSİTESİNDE KONFERANS

Giresun Üniversitesi ve Türk Dünyası Öğrenci Topluluğu tarafından düzenlenen "Uygur Türkleri ve Geleceği" konulu konferans 07 Ocak Cuma günü Tirebolu Mehmet Bayrak Meslek Yüksekokulu Prof.Dr. Müberra Kuruca Işıksoluğu Salonunda gerçekleştirildi. Konferansa Dünya Uygur Kurultayı Başkan Yardımcısı ve Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Başkanı Seyit TÜMTÜRK

ile Derneğimiz Genel Başkan Yardımcısı Dursun Mehmet SÜYDÜNLÜ beyler katıldılar. Giresuna gelişlerinde Türk Dünyası Öğrenci Topluluğu Başkanı Talha DEMİR ve topluluğa üye genç kardeşlerimiz tarafından karşılanan Seyit TÜMTÜRK ve Dursun M. SÜYDÜNLÜ ilk olarak Rektör Prof. Dr. Yılmaz CAN beyi makamında ziyaret ederek, Giresun Üniversitesinde gerçekleştirilecek olan konferansa ev sahipliği yapmalarından dolayı teşekkürlerini iletiler. Rektör beyi ziyaretin ardından Giresun valiliğine geçen TÜMTÜRK ve SÜYDÜNLÜ burada da, Vali Yardımcısı Günay ÖZTÜRK beyle görüşerek. Doğu Türkistan hakkında kendilerine bilgi aktardılar. Vali Yardımcısı Günay ÖZTÜRK bey ise ziyaretten ve gerçekleşecek olan konferanstan duydukları memnuniyeti belirterek. Programlarımızın ba-

şarılı geçmesi temennisinde bulundu. Ardından konferansın yapılacağı Tirebolu Mehmet Bayrak Meslek Yüksekokuluna geçen ikili burada ilk önce okul müdürünü ziyaret ederek, kendilerine bu konferan-

sın gerçekleşmesinde vermiş oldukları destek için teşekkürlerini ifade ettiler. Seyit TÜMTÜRK ve Dursun M. SÜYDÜNLÜ beyler sonra konferansın yapılacağı salona geçtiler. İstiklal marşı ve saygı duruşunun sonrasında konferansa başlamak üzere Sayın TÜMTÜRK hazırlanan slayt eşliğinde Doğu Türkistan tarihini, zen-

ginliklerini, kültürünü ve hali hazırda devam eden Çin zulmünü ve Doğu Türkistan davasının bugün geldiği noktayı dinleyenlere resimlerle anlattı. Konferansın

bitiminde soru cevap kısmına geçilerek, dinleyicilerin merak ettikleri sorulara cevap verdi. Seyit TÜMTÜRK programın sonunda Türk Dünyası Öğrenci Topluluğu Başkanı Talha DEMİR beyden bir plaket aldı. Giresun Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof.Dr. Ünsal BEKDEMİR, Rektör Danışmanı Yrd.Doç.Dr.Oktay KARAMAN, Yüksekokul Akademik ve İdari personeli ile öğrencilerinin yanı sıra sivil toplum örgütlerinden de çok sayıda temsilci katıldı. Programın bitişinden sonra salonunda bulunan TRT, DHA, İHA ve yerel basın mensupları ile de görüşen Seyit TÜMTÜRK; Doğu Türkistan konusunda oluşan bu hassasiyetin ne denli önemli olduğuna vurgu yaparak. Gerek Yurtiçinde gerekse yurt dışında yapılan çalışmalar ve Doğu Türkistan'da son zamanlarda vuku olaylardan bahsetti.Giresun'dan ayrılmadan önce MHP İl yönetimi ve 5 Temmuz Urumçi olaylarında Giresun'da 8 bin imza toplayarak Çin büyükelçiliğine gönderen ve haklı tepkimizi bizler adına iletme imkanı bulan Giresun Ülkü Ocağı Başkanı Yavuz YILDIZ beyle çalışma arkadaşlarını da ziyaret eden. Seyit TÜMTÜRK ve Dursun M. SÜYDÜNLÜ gösterilen bu samimi ilgi ve çalışmadan dolayı Doğu Türkistanlılar adına teşekkür ettiler. Ayrıca AKP ve CHP il başkanları ile Belediye Başkanı Burhan TAKIR beyi de ziyaret ederek Giresun'dan ayrıldılar.

DUK BAŞKANLARI AVRUPA'DA BULUŞUYOR

Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Başkanı ve Dünya Uygur Kongresi Başkan Yardımcısı Seyit TÜMTÜRK Avrupa'da bulunan Dünya Uygur Kongresine bağlı teşkilatları ziyaret etmek, faaliyetleri ve karşılaştıkları sıkıntıları çözüm yolları üretmek adına 7 ülkeyi kapsayan ve iki hafta sürecek olan prog-

ram dâhilinde Hollanda'ya hareket etti. Bu ziyarete Dünya Uygur Kongresi Başkanı Rabiya Hanım ve diğer teşkilat başkanları ve Dünya Uygur Kongresinin yönetim organlarının temsilcileri de ilerleyen günlerde iştirak edecekler. Böylece Uygur diasporası ve Doğu Türkistan konusunda yeni bir vizyon belirlenmeye çalışılarak, Avrupa birliği nezdinde de girişimler başlatılması planlanmakta.19.01.2011 günü Hollanda'ya ulaşan Seyit Tümtürk'ü havaalanının da, Hollanda Uygur Birliği yöneticileri Bahtiyar Nasır ve Gayret Can Ruzi

karşılıklı. Buradan Hollanda Uygur Birliğinin merkezine hareket eden Tümtürk ve beraberinde ki yöneticiler. Hollanda'da bulunan Uygurlarla görüşme ve tanışma imkânı buldu. Hollanda'ya ziyaretin öncesinde mülteci kampında bir Çinlinin Uygur Türk'üne bıçakla saldırısı neticesinde yaralanan hemşerimizi ziyaret eden Tümtürk kardeşimize geçmiş olsun temennisinde bulundu.Rfa (Radio Free Asia) muhabirinin sorularını yanıtlayan Seyit Tümtürk; Bu olayın geniş kapsamlı bu ziyaret öncesinde vukuu bulmasının oldukça düşündürücü ve kaygı verici olduğunu, artık Hollanda'da ki mülteci kampında Uygurlar ile Çinlilerin yan yana kalamayacağını Hollandalı yetkililere bildirdiklerini, bu menfur saldırınının Uygur ve Çinli-

ler arasında ki uçurumun ne kadar derinleştiğinin bir göstergesi olduğunu söyledi. Ayrıca iki haftalık program çerçevesinde Dünya Uygur Kongresi Başkanı Rabiya KADİR'in de Avrupa'ya geleceğini ve bağlı teşkilatların yöneticileri ile bir araya gelinerek Uygur diasporası ve Doğu Türkistan'ın geleceğinin ele alınacağını, önemünde ki aylarda gerçekleşecek olan Geniş Katımlı Doğu Türkistan-Milli Meclisi İstişare Toplantısının da gerekli planlamalarının yapılacağını kaydetti. Dünya Uygur Kurultayının üst düzey yöneticilerin Avrupa ziyaretlerinin başlangıcı olan Hollanda'da temaslarını tamamladıktan sonra Fransa'ya hareket ettiler.

DUK HEYETİ HOLLANDA'DA

Dünya Uygur Kurultayı Başkanı Rabiya Hanım ve beraberinde ki heyet Hollanda da bir dizi temas ve görüşmede bulundu. Hollanda temaslarında Dünya Uygur Kurultayı Teşkilatlardan Sorumlu Başkan Yardımcısı Seyit Tümtürk bey de Hollanda Uygur Birliği yöneticileri ile bir araya gelerek son dönemde Hollanda da gerçekleşen olaylar hakkında bilgi alarak Hollanda Uygur Birliği yöneticileriyle fikir alışverişinde bulundu. Ayrıca Seyit Tümtürk Hollanda Uygur Birliğinin genel kuruluna katılarak yeni seçilen yönetime, Hollanda da izlenecek program hakkında

geniş bilgi verdi. Yapılan seçim sonucu Hollanda Uygur Birliği Başkanlığına Sadıkcıcan Saley bey getirildi. Burada temaslarını bitiren Seyit Tümtürk DUK heyeti ile Fransa'ya geçerken Avrupa ziyaretlerinin en önemli konusunun 5. ayda yapılması planan Genişletilmiş Doğu Türkistan Milli Meclisi İstişare Toplantısının da programının ayrıntı kazanması ve toplantı öncesi Avrupa da bulunan teşkilatların yöneticileri ve Avrupa da yaşayan Uygurların bu toplantı hakkında bilgilendirilerek onların da görüşlerinin alınması olduğunu vurguladı.

DÜNYA UYGUR KURULTAYI YÖNETİCİLERİ FRANSA'DA

20 Ocak tarihinden başlayarak Avrupa'nın önemli ülkelerinde ziyaret ve temaslarda bulunan Dünya Uygur Kurultayı yöneticileri 23-24 Ocak tarihlerinde Fransa'ya geçerek, burada bulunan Uygurlar ile bir araya geldi. Dünya Uygur Kurultayı başkanı Rabiya Hanım ve beraberinde ki yöneticiler Uygur Türkleri ile sohbet ederek, Fransa'da ki Uygur halkının sorunları hakkında bilgi aldılar. Fransa Doğu Türkistan Komitesinin yeniden yapılanması sağlandı. Bu teşkilatın başına hali hazırda başkan olan Ekber CAN yeniden getirildi. Ayrıca yönetime 7 kişi

daha katılarak yönetim kurulu 15 kişiye çıkarıldı. Fransa'da ve Avrupa'da izlenecek içtimai ve siyasi yol haritası yeniden gözden geçirilerek revize edildi. Dünya Uygur Kurultayı Teşkilatlanmadan Sorumlu Başkan Yardımcısı Seyit Tümtürk RFA'ya (Radio Free Asia) verdiği demeçte Fransa'da bulunan teşkilatın güçlendirilmesinin burada yaşayan Uygurlar için önemli olduğu çünkü burada bulunan Uygurların çoğunluğun okumak amacı ile Doğu Türkistan'dan ayrılan öğrencilerden oluştuğunu belirterek Uygur ailelerin ve özellikle Doğu Türkistan davasına yarar sağlayacak olan öğrenci kardeşlerimizin sorunları ile ilgilenmenin en önemli görev olduğunu söyledi. Ayrıca Avrupa'da şuan yürütülmekte olan bu ziyaretlerin Uygur halkı üzerinde çok olumlu bir etkisi olduğunu dile getiren Tümtürk; bu bizim birlik ve beraberliğimizi pekiştirdiğini söyledi. Dünya Uygur Kurultayı yöneticileri 24 Ocak günü Fransa'dan ayrılarak Belçika'ya hareket ettiler.

DUK HEYETİ BELÇİKA'DA

Belçika'nın başkenti Brüksel'de bulunan Avrupa Parlamentosunda ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunda ki toplantılara katılan Dünya Uygur Kurultayı yöneticileri her iki toplantıda Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri hakkında parlamento ve komisyon üyelerine bilgi verdiler.

Belçika'da yaşayan Uygurlar ile bir araya gelen heyet burada ki Uygur halkının sorunlarını dinleyerek çözüm yolları hakkında fikir alışverişinde bulundular. Ayrıca Belçika'da birçok Avrupalı parlamenter ve sivil toplum kuruluşları ile görüşen heyet Çin devletinin Uygurlara uyguladığı baskı ve asimilasyon politikalarını detaylı bir şekilde anlatarak temaslarına devam etmekte.

AVRUPA PARLAMENTOSUNDA KAŞGAR KONFERANSI

Belçika'nın başkenti Brüksel'de bulunan Avrupa Parlamentosunda Kaşgar Şehri hakkında bir konferans gerçekleştirildi. Çin devletinin 2008 yılında almış olduğu kararla yıkmaya başladığı İpek Yolunun önemli duraklarından birisi olan. Doğu Türkistan'ın en eski ve önemli şehirlerinden biri olan Kaşgar şehrinin yıkılmasına dikkat çekilmesi ve Çin hükümetinin bu girişimle Uygur Türklerinin yüzyıllardır bir kültür ve medeniyet inşa et-

tiği şehrin dokusunun tahrip edilerek kültürel asimilasyon gerçekleştirdiği vurgusu yapıldı. Bu önemli toplantı UNPO, Avrupa Parlamentosu Yeşiller Partisi, Dünya Uygur Kurultayı ve Belçika Uygur Cemiyeti tarafından ortaklaşa düzenlendi. Avrupa Parlamentosunda gerçekleştirilen bu konferansa başta Dünya Uygur Ku-

rultayı yöneticileri ile Avrupa Parlamentosu başkanı McMillan Scott, Avrupa Parlamentosu bünyesinde bulunan bazı komisyonların başkanları ile üyeleri ve Parlamenterler Trüpels, Kinga Gal, Tobias King, Niccoló Rinaldi gibi birçok kişi katıldı. Konferansın açılış konuşmasını Dünya Uygur Kurultayı Başkanı Rabiya Kadir Hanım yaparak, Kaşgar şehrinin Uygurlar için ne kadar önemli bir şehir olduğunu belirterek. Çin Devletinin tarihi ve kültürel bir şehri yıkma girişiminin hiçbir şekilde açıklanamayacağını bu yıkımın Kaşgar şehrinin tarihi dokusuna vurulan en ağır ve en büyük darbe olduğunu vurguladı. Ayrıca konferansa konuşmacı olarak katılan, Kaşgar ve Dünya Kültür Mirasları hakkında araştırma yapan Vincent Metten, Suzanne van Haeverbeeck Kaşgar şehrinin tarihi ve kültürel açılarından dünya kültürü mirasının önemli bir parçası olduğunu belirttiler. Unpo Genel Sekreteri Marino Busdachin Uluslararası Tehlike Altında Milletleri Koruma Teşkilatı Sorumlusu Ulrich Delius, Uygur İnsan Hakları Programı Sorumlusu Henryk Szadziwski de konu ile ilgili birer tebliğ sundular. Saat 09:00 da başlayan program yaklaşık üç saat sürdü. Belçika'da ve özellikle Brüksel şehrinde ikamet eden çok sayıda Uygur bu konferansa katıldı.

DÜNYA UYGUR KURULTAYI HEYETİ FİNLANDİYA'DA

Dünya Uygur Kurultayı başkanı Rabiya Kadir, başkan yardımcısı Seyit Tümtürk ile Dünya Uygur Kurultayının Avrupa Parlamentosu Sorumlusu Mehmet Tohti'nin hazır bulunduğu heyet Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de bir dizi temaslar da bulundu. Finlandiya Parlamentosunu ziyaret eden heyet burada Parlamento başkanı, başkan yardımcısı ve birçok parlamenter ile Parlamento

da görev yapan komisyonların üst düzey yöneticileri ile bir araya geldi. Parlamento ziyaretlerinde Rabiya Kadir Hanım ve be-

raberinde ki heyet görüşme imkânı buldukları bu kişilerle Uygur meselesi hakkında fikir alışverişinde bulundular. Rabiya Kadir Hanım ve beraberinde ki heyet daha sonra Finlandiya Dışişleri Bakanlığı İnsan Hakları Komisyonu üyeleri ve Uluslararası Af Örgütü'nün Finlandiya şubesinde ki temsilcilerle görüştü. Bu görüşmelerde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uygur Türklerine karşı işlemiş olduğu insan hakları ihlalleri ele alınarak yapılabilecek ortak çalışmalar gözden geçirildi. Rabiya Hanım burada ayrıca Helsinki Üniversitesinde bir konferansa katılarak ardında bir basın toplantısı düzenledi. Dünya Uygur Kurultayı Heyeti Finlandiya temaslarını böylece tamamlamış oldu.

AVRUPA PARLEMENTOSUNDA TÜRK PARLEMENTELERLE

Avrupa Parlamentosunda Türkiye A.B. Karma parlamento komisyonu eş başkanı AKP.M.V. Lütfü Elvan ve Komisyon üyeleri MHP.M.V.Ahmet Kenan Tanrikulu ve AKP.M.V.Halide İncekara 'dan oluşan Türk Parlamenterler ile DUK Başkanı Rabiya Kadir hanım ve

Seyit Tümtürk, Aksar Can, Dolkun İsa, Mehmet Tohti, Ferhat Yorunkaş; Nurmehmet Rozahun Yönetimin üst düzey temsilcileri fikir alışverişinde bulunuldu. Yaklaşık 1 saat süren toplantıda Doğu Türkistan meselesi Türk heyetine anlatıldı. Ayrıca A.Parlamentosunda ve A B. Komisyonundaki çalışmalarımız hakkında bilgi verilerek kendilerinden destekleri talep edildi ve Heyet A.Parlamentosunda gerçekleştireceğimiz Kaşgar konferansına davet edilmiştir.

DUK HEYETİ İSVEÇ PARLEMENTOSUNDA

İsveç Parlamentosunda yeşiller grubunun Türk Milletvekili olan Mehmet Kaplan beyle İsveç Parlamentosundaki ofisinde DUK Bşk. Rabiya Kadir Hanım ve DUK Bşk.Yrd. Seyit Tümtürk'le İsveç Doğu Türkistan Derneği yöneticilerinin hazır bulunduğu bir toplantı gerçekleştirildi.

Toplantıda Mehmet Kaplan bey İsveç Parlamentosu Uygur dostluk grubunun resmen kurulduğunu ve faaliyetleri ile ilgili bilgi vererek bundan sonra İsveç'te yapılacak faaliyetleri ilgili olarak strateji belirlendi.

DUK HEYETİ NORVEÇ'TE

DUK Bşk. Rabiya Kadir ve DUK Bşk.Yrd. Seyit Tümtürk Norveç'e resmi ziyaret gerçekleştirdiler. Norveç Uygur Cemiyetinin DUK heyeti onuruna vermiş

olduğu Yurtttaşlarla buluşma toplantısına katılan başkanlar. Norveç'in değişik şehirlerinden gelen yüzlerce Doğu Türkistanlıya hitap ederek onların dertlerini dinleme fırsatı buldu. DUK heyeti daha sonra Norveç'teki teşkilatın yönetim kurulu ile ortak toplantı gerçekleştirdiler. Daha sonra uluslar arası Rafto Örgütünün üst düzey yöneticileri ile Rabiya Kadir Hanım başkanlığında bir görüşme gerçekleştirerek 2011 sonbaharın da Norveç'te gerçekleştirilecek Rafto ödülü almış kişilerin ortak katılımı ile gerçekleştirilecek toplantı ile ilgili Rabiya hanıma resmi davet mektubu iletildi.

TACİK HÜKÜMETİNİN UYGURLARA İHANETİ

08 Ocak'tan bu yana Tacik güvenlik güçleri tarafından alıkonulan ve durumları hakkında net bir bilgiye ulaşılmayan Doğu Türkistan asıllı 3 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının iade edilmesi talep edildi. Doğu Türkistan Platformunu oluşturan teşkilatların yöneticileri ve üyeleri 25 Ocak Salı günü Ankara'da seslerini duyurmaya ve yetkililerden bir an önce bu durumun neticelendirilmesine yönelik

girişimde bulunmalarını talep etti. İlk olarak T.C. Dışişleri Bakanlığı önünde toplanan Doğu Türkistan Platformu üyeleri, Doğu Türkistan asıllı Türk vatandaşlarının Türkiye'ye iade edilmesi yönünde ki hazırladıkları dilekçeyi Dışişleri yetkililerine verdiler. Bir süre Dışişleri önünde slogan atan grup daha sonra Tacikistan Büyükelçiliğine geçti. Burada Platform adına büyük elçiliğe siyah çelenk bırakan teşkilat başkanları Tacik büyükelçiliğinden gelen bir diplomatla görüşerek konu ile ilgili hazırladıkları dilekçeyi Tacik diplomata teslim ettiler. Doğu Türkistan Platformu adına Hayrullah Efendigil basın açıklası okudu. Grup bir süre slogan attıktan sonra olaysız bir şekilde dağıldı. Ayrıca Türki-

ye Büyük Millet Meclisinde MHP yöneticileri ve milletvekilleri ile de görüşen Doğu Türkistan Platformu üyeleri 3 Türk vatandaşının hayatlarından endişe ettiklerinden bu nedenle durumun en kısa süre de neticelendirilmesini beklediklerini beyan ettiler.

DOĞU TÜRKİSTAN PLATFORMU

Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Ankara Şubesi -Ankara
Doğu Türkistan Vakfı - İstanbul
Doğu Türkistan Göçmenler Derneği - İstanbul
Doğu Türkistan Maarif ve Dayanışma Derneği - İstanbul
Doğu Türkistan Gençlik ve Dayanışma Derneği-İstanbul

GULCA KATLIAMI UNUTULMADI!

Komünist Çin yönetiminin 14 yıl önce ibadet maksadı ile bir araya gelen Uygur Türk'ü hanımları dini vecibelerini yerine getirmekten dolayı, tutuklayan ve infaz eden Çin yönetimine karşı direnişin adı olan Gulca Ayaklanması, Doğu Türkistan Türklüğünün içinde ki bağımsızlık ateşinin 14 yıl önceki adıdır. Öyle ki bu gün 5 Temmuz Urumçi Olaylarında nasıldaki Çin yönetimine ve Çinli göçmenlere direniş sergilenmişse 14 yıl önce aynı iman

ve kuvvetle yapılan haksızlık ve zulme de başkaldırı aynı şekilde olmuştur. Ancak Çin devleti Doğu Türkistan Türklerinin haklarını aramak konusunda göstermiş olduğu çabayı ve sivil eylemleri. Dün 5 Temmuz 2009 da nasıl kanlı bir şekilde bastırılmış ise 14 yıl önce bir Kadir gecesi ibadet etmek üzere toplanan ve dini vecibelerini yerine getirmekten başka bir maksadı olmayan bayanları tutuklamış saatler sonra ise ailelerine cesetlerini teslim etmiştir. Bu durum Gulca kentinde bir anda infiale neden olmuş halk duruma tepkisiz kalmayarak Çin hükümetinin

Gulca'daki valilik makamı önünde toplanmaya başlamışlardır. Eli kanlı Çin devleti ise bu durumu yine bildiği yöntemle yani silahla bastırma yoluna giderek, savunmasız sivil halkı silahla dağıtma yoluna gitmiş, böylece günlerce süren sokak çatışmaları baş göstermiş Çin devleti birçok bölgeden Gulca'ya asker sevkıyatı yaparak adeta sokakları kana boyamış amacına ulaşmıştır. Böylelikle günlerce süren sokak çatışmalarında ve sonrasında ki operasyonlarda yakalanarak idam edilen yâda cezaevlerinde ağır şartlarda bulunduranlarla, işkencelerle hayatları ellerinden alınan Uygur Türkleri Gulca Ayaklanması veya Gulca Katliamında binler-

ce insanını şehit vermiştir. 05 Şubat 2011 tarihinde Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Ankara Şubesinin organize ettiği programlarla anılan, Gulca Katliamı şehitleri için ilk program Çin'in Ankara büyükelçiliği önünde yapıldı. Doğu

Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği üyesi yaklaşık 50 kişilik bir grup büyük elçilik önünde Gök bayraklarla Çin'i 14 yıl önce yaptığı katliam nedeni ile protesto etti. Grup adına Ankara Şube Başkanı Hayrullah Efendigil basın açıklaması yaptı. Efendigil yaptığı basın açıklamasında 14 yıl önce yapılan bu soykırım ve katliam dünyaya tam olarak duyurulmasa da. 5 Temmuz 2009'da Urumçi'de patlak veren olayların. Akabinde gelişen durumun dünya kamuoyunda endişe yarattığını ve dikkatle takip edildiğini Urumçi olaylarında yaşanan dram ve acı ne ise 14 yıl önce Gulca'da yaşanan dram ve acının hatta katliamın da aynı olduğunu Çin devletinin Uygurlar üzerinde 60 yıldan fazla zamandır bir sömürü ve asimilasyon politikası uyguladığını vurguladı.

DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ VAHŞET BEYŞEHİRDE ANLATILDI

Konya'nın Beyşehir ilçesinde faaliyet gösteren Büyük Mefkûre Derneğinin daveti ile Beyşehir'e

gelen Dünya Uygur Kurultayı başkan yardımcısı Seyit Tümtürk ve Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği yönetim kurulundan oluşan heyeti Büyük Mefkûre Derneği başkanı Sayın Seyit Karakaya ve dernek yönetimi karşıladılar. Büyük Mefkûre derneğinin organize ettiği Konferans öncesi Sayın Seyit Tümtürk ve beraberindeki heyetle Beyşehir kaymakamı Sayın Cumali Atilla beyi makamında ziyaret ettiler. Sıcak samimi bir şekilde karşılayan Beyşehir Kaymakamı Sayın Cumali Atilla beye Doğu Türkistan'ın Dünü bugünü ve orada yaşanan son gelişmeler hakkında bilgi verildi. Derneğimizin yayın organı olan Gökbayrak dergisi ve Doğu Türkistan'da yaşanan son olayları anlatan CD takdim edildi. Kaymakamlık ziyaretinden sonra Beyşehir ilçe müftülüğüne yapılan ziyarette Beyşehir Müftüsü Sayın Mustafa Tekin tarafından karşılanan Sayın Seyit Tümtürk ve beraberindeki heyet Müftü Sayın Mustafa Tekin'e Doğu Türkistan'da son gelişen olayları anlattı. Ziyaret sonrası Müftü Bey heyetimize Beyşehir'de bulunan Selçuklu dönemi tarihi eserlerinden Eşrefoğlu Süleyman bey camisi ve tarihi mekânlar gezildi. Dünya Uygur Kurultayı başkan yardımcısı

Sayın Seyit Tümtürk ve beraberindeki heyet ile Konferansın yapılacağı Beyşehir Kapalı Spor salonuna geçildi. Hava her ne kadar soğuk olsa da konu Doğu Türkistan olunca davetliler soğuğa aldırmadan Doğu Türkistan'daki vahşeti yaşanan olayları en yetkili kişiden duymak için salonu doldurdu. Konferans şehitler için bir

dakikalık saygı duruşu ve istiklal marşının okunmasıyla başladı. Konferansın açılış konuşmasını Büyük Mefkûre Derneği başkanı ve Eşrefoğlu dergisi imtiyaz sahibi Sayın Seyit Karakaya yaptı. Daha sonra kürsüye davet edilen Seyit Tümtürk konuşmasına gösterilen bu yakın ilgi alakalarından dolayı Beyşehirli Doğu Türkistan sevdalılarına teşekkür ederek başladı. Bu gibi konferans ve davetlerdeki ziyaretlerde şunu gördüm, Doğu Türkistan denince Aziz Türk Milletinin gösterdiği teveccüh bizim yalnız olmadığımızı arkamızda Büyük Türk Milletinin maddi manevi desteklerinin olduğunun işareti ve bundan dolayı Doğu Türkistan'daki mazlum Uygur Türkleri adına aziz Türk Milletine ve devletimize teşekkür ederiz dedi.

ŞARKI TÜRKİSTAN TARİHİ

Mehmet Emin BUĞRA
Çeviri: Gökbayrak

Doğu Türkistan'da İsyan

İlyas Hoca Oğlan Han askeri disiplin ve savaş teknikleri konularında yetenekli olmasına karşın, yaşı küçük, kendini beğenmiş ve siyasi yönden tecrübesiz idi. O devlet yönetiminde gençleri öne çıkarıp halk arasında nüfuzlu ve deneyimli insanları dışladı ve onların memnuniyetsizliklerini üzerine çekti. Aşağıda bu durum için önemli bir örnek verildi. Tuğluk Tömür Han zamanında devletin en bilgili, deneyimli ve itibarlı kişilerinden olan Duğlat Kameriddin Beg, Duğlat Şemsiddin Beg ve Duğlat Şeyhi-Devlet Beg işten çıkarıldı. Bu kişilerin yerine Han'ın akrabalarından henüz 20 yaşında olan Huda Dadihan Begler Begi hem Duğlat Begi olarak atandı. Han bunun gibi birkaç idari ve siyasi hata yaparak devlet büyüklerinin memnuniyetsizliğine sebep oldu. İş başına gelen gençlerin deneyimsizliğinden dolayı devlet işleri karıştı ve düzen bozuldu. Böylece İlyas Hoca Oğlan Han'ın idaresinden memnun olmayanların sayısı çoğaldı. İlyas Hoca Oğlan Han yukarıda anlatıldığı gibi Taşkent savaşıyla tüm askerlerini yanına alarak yaklaşık bir yıl merkezden uzaklaştı. Bunu fırsat bilen, başta Kameriddin Beg olmak üzere Han'a karşı memnuniyetsizlik besleyen diğer begler birleşerek isyan çıkardı. Kuzeydeki savaşçı kabilelerin çoğu Kameriddin Beg'e katıldı ve Kameriddin Beg topladığı savaş gücüyle Hicri 768'de Almalık'a saldırmaya başladı. İlyas Hoca Oğlan Han bu haberi duyup Semerkand'ı fethetmeyi bırakarak Almalık'a döndü ve isyancılarla savaşmaya başladı. Han'ın Batı Türkistan'da bıraktığı askerlerin çoğu isyancı kabilelerden olduğu için kaçarak gelmeye başladı. Diğer taraftan Batı Türkistan'da at vebası yayılarak askerlerin atları ölmeye başladı. Böylelikle atsız kalan askerler piyade savaşmanın imkansız olduğunu düşünerek Batı Türkistan'ı bırakıp geri döndüler. Bunun sonucunda Batı Türkistan'da asker kalmadı. Emir Hüseyin gelip Semerkand ve Buhara'yı ele geçirdi ve kendini hükümdar ilan etti. Tömür Beg de ona

tabi oldu. İlyas Hoca Oğlan Han ile isyancılar arasındaki savaş uzun bir süre devam etti ve sonunda Kameridin Beg savaşı kazanarak İlyas Hoca Oğlan Han'ı ve hanedanından 18 şehzadeyi öldürdü. Böylelikle Kameridin Beg Kaşgar, Üç, Yerkend, Hoten, Issikköl civarı, İli Vadisi ve Yedisu bölgelerinin bağımsız hükümdarı oldu ve Kaşgar'ı başkent ilan etti. Issikköl civarına ağabeyi Şemsidin Beg'i ve Yedisu'ya kardeşi Şeyhudevlet Beg'i vali olarak atadı. İli'da yerel beylikler Kameridin Beg'e vekalet ederek bölgeyi yönettiler. Beglerbegi Hudadadihan başta olmak üzere İlyas Hoca Oğlan Han taraftarlarının hepsi ağır yenilgiye uğradılar ve İlyas Hoca Oğlan Han'ın kardeşi, Hızır Hoca Oğlan Han'ı yanına alarak Kuçar'a kaçtı. Hudadadihan Kuçar'a gelerek Çalış'ı ele geçirerek bağımsızlık ilan etti. (Moğolca Karaşehir "Çalış", Kuçar "Kösen" denirdi.) Bu arada Uygur İdikutu da bağımsızlığını kazandı. Bu parçalanmalar sonucunda Hicri 771'e gelindiğinde Kayınpederi Emir Hüseyin ile mücadele içinde olan Tömür Beg'in saldırıları da sona ererek iç savaş son buldu. Tömür Beg Hicri 771 yılında Emir Hüseyin'i yok ederek tüm Batı Türkistan'ı ve Kuzey Afganistan'ı ele geçirdi ve ihtişamlı bir törenle kendini hükümdar ilan etti. Burada şunu belirtmek gerekir ki Tömür Beg hiçbir zaman kendisi için bir unvan kabul etmemişti. Emir, Tömür Beg'in unvanı değil, beg kelimesinin Arapça karşılığıdır ve daha çok İranlı tarihçiler tarafından kullanılmıştır. Dolayısıyla bu kitapta "Tömür Beg" kullanıldı. Tömür Beg'in "Korgan", yani "hükümdarın damadı" şeklinde unvanının olduğu rivayet edilmektedir. Bu dönemde doğu aleminde Batı ve Doğu Türkistan'da yukarıda bahsedilen tarihi olaylar dışında önemli hadiseler de meydana gelmiştir. Hicri 772 (Miladi 1370) yılında Çin'de Moğol devleti yıkıldı ve Çinli Ming Sülalesi devleti kuruldu. Bir yıl sonra Çin İmparatorluğu uzun süredir Uygurların bir bölgesi olan üç ili (günümüzdeki Sucu ve Donghuang), Kumul ve Bariköl'ü İdikut'tan aldı. Hicri 800 yılına kadar Kumul ve Bariköl Çin işgalinde kaldı.

Devamı gelecek sayıda...

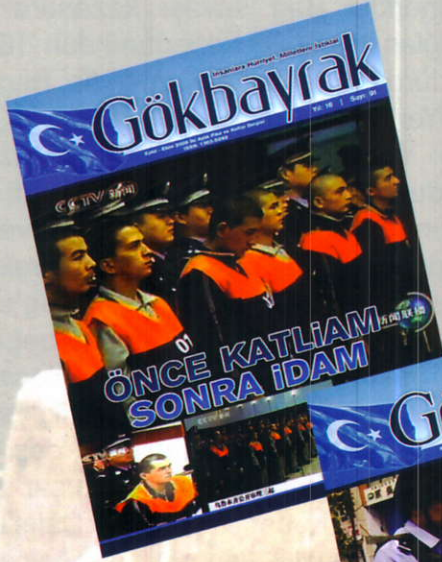

Gökbayrak

Eylül-Ekim 2008 İki Aylık Fikir ve Kültür Dergisi
ISSN: 1303-5282

Yıl: 15 | Sayı:

Türkiye'de ve Dünya'da
Doğu Türkistan'ın sesi ve nefesi olan,
Derginiz GÖKBAYRAK'ın
yayın hayatını sürdürebilmesi;
sizlerin REKLAM ve YARDIMLARI ile
mümkün olacaktır.

GÖKBAYRAK DERGİSİ
sizlerin katkı ve ilgisi ile
mazlumların yanında olmaya
devam edecektir..!

ezeli ebedi değildir!